ATAKTA.

(*Continuantur ex* VIII. *pag.* 433).

§ 15.

Quadringentorum imperium in Atheniensium civitate quomodo exstiterit, quemque exitum habuerit, admirabili diligentia persequitur Thucydides VIII. 47—97, easque res ea, qua solet, prudentia et sagacitate interpretatur G. Grotius Histor. Graec. Vol. VIII. Cap. LXII, qui nihil omittit quo aliunde quoque illorum temporum vicissitudines hominumque voluntates et ingenia quantum fieri potest efferantur et illustrentur.

Erat ea prorsus *κατάλυσις τοῦ δήμου* i. e. *δημοκρατίας*. Struxerant eam sane complures imperii cupiditate ducti, tum etiam privato odio, quibus facile adiunxerant se alii, quorum eadem sententia rerum publicarum erat, quam profitebatur postea Theramenes, apud Xenophontem Hellen. II. 3. 48: *ἐγὼ δ', ὦ Κριτία, ἐκείνοις μὲν ἀεί ποτε πολεμῶ, τοῖς οὐ πρόσθεν οἰομένοις καλὴν ἂν δημοκρατίαν εἶναι πρὶν ἂν καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν, δραχμῆς μετέχοιεν· καὶ τοῖςδέ γ' αὖ ἀεὶ ἐναντίος εἰμὶ, οἳ οὐκ οἴονται καλὴν ἂν ἐγγενέσθαι ὀλιγαρχίαν πρὶν ἂν ἐς τὸ ὑπ' ὀλίγων τυραννεῖσθαι τὴν πόλιν καταςήσειαν.* Sed maxime commendabantur consilia tollendi, aut certe frenandi popularis imperii postremis belli eventibus, et callidis Alcibiadis, etiam tum exsulis, machinationibus. Non certe eo res pervenire passi essent Athenienses nisi ex insigni illa clade Siculae ex-

peditionis complures animadvertere coepissent tantas calamitates haud iniuria tribuendas esse perditissimae multitudinis levitati et infinitae cupiditati simul et vanitati, quae consilii capiendi in rebus gravibus prudentiam et moderationem omnem excludere soleret. Igitur in illa deliberatione suscipiendae expeditionis nihil valuerat Niciae dehortantis sapientia, et, ut loquitur Thucydidis VI. 15, *οἱ μὲν πλεῖϛοι ϛρατεύειν παρῄνουν καὶ τὰ ἐψηφισμένα μὴ λύειν, οἱ δέ τινες καὶ ἀντέλεγον.* Quantum animi et patientiae et omnis generis copiarum expromserint ac propemodum effuderint in illo bello Athenienses, nihil attinet commemorare. Tanto magis animadvertenda est consternatio quae Athenis omnium animos invasit, quum totius exercitus interitus nunciaretur: quodque maxime ex istius democratiae ingenio explicandum est, sic enunciat Thucydides VIII. 1: *ἐπειδὴ δὲ ἔγνωσαν χαλεποὶ μὲν ἦσαν τοῖς ξυμπροθυμηθεῖσι τῶν ῥητόρων τὸν ἔκπλουν, ὥσπερ οὐκ αὐτοὶ ψηφισάμενοι.* (Cicero Muren. § 35, *ut nonnumquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi vero non ipse fecerit.*) Acerba his verbis castigatio *τοῦ δήμου* continetur; et ne diu ante quidem, stante re publica, defuerant quibus levitas illa ecclesiastarum vehementer displiceret, in quo genere praeclara verba sunt Cleonis, in causa Mytilenaeorum, apud Thucydidem III. 37. sq. Omnino nefaria prorsus erat istius summi imperii, quo populus Athenis utebatur, impotentia et libido, praecipue in rebus adversis, quippe cum vindictae effrenata cupiditate coniuncta. Huic cupiditati quo promtius indulgerent, inventa erat *γραφὴ παρανόμων*, quae legis aut psephismatis cuiuscumque auctorem in ius et in gravissimum discrimen vocare poterat, quamquam penes populum erat, sicut *φυλάττειν*, ita *λύειν τοὺς νόμους*. Sed in illa actione popularis ira vindictam quaerebat; itaque metus iniiciebatur iis, qui quidquid novare vellent, nec sine causa, qui Quadringentorum imperium constituere in animo habebant, hoc primum obtinebant, ne quis ea uteretur (Thucydid. VIII. 67.) planeque intelligimus quare in ea actione primarium democratiae praesidium positum esse dixerit Aeschines Ctesiph. init. Sed inane fuisset illud studium, nisi hoc perpetuo valuisset, ut formula cuiusque legis aut psephismatis non tantum inchoaretur

a verbis ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, sed ipsius suasoris quoque nomen adderetur, ὁ δεῖνα εἶπε.

Ne illo quidem telo contenti erant Athenienses; sed adversus quemcumque, qui aliquam sententiam in populi concione commendasset, quamquam suffragiis acceptam et confirmatam, si eius postea poeniteret eos, inventum erat crimen ἀπατήσεως τοῦ δήμου, ipsum quoque cum summo τοῦ φεύγοντος discrimine coniunctum. Igitur crebro Oratores convertere solent culpam in τοὺς ἀπατήσαντας τὸν δῆμον, sicut apud Lysiam qui dicitur pro Polystrato § 16. et § 20, ubi dicitur, οὐδὲ γὰρ εἴ τις τῶν ἐνθάδε μὴ τὰ ἄριστα λέγων πείθει ὑμᾶς, οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ἐξαπατῶν ὑμᾶς. Hinc aliquoties poenitebat Athenienses eius quod modo decrevissent, facileque patiebantur, ante perfectam rem, ut iterum de ea in suffragium mitterentur; sicut in illa causa Mytilenaeorum apud Thucydidem III. 36. sqq.: neque tum quemquam in ius vocari attinebat. Sed ubi illa poenitentia invadebat eos re iam perfecta, quo iustior ea erat, tanto acerbius in auctores saeviebant, sicuti post damnatos et morti traditos praetores, qui victoriam apud Arginusas reportarant. Xenophon quidem Hellen. I. 7. 39. ita: οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι. Nihil attinet alia exempla conquirere. Sed illis temporibus, de quibus dicere instituebam, post cladem Atheniensium apud Syracusas, mirum non est et invidiam crevisse eorum qui expeditionem illam decernere populo suasissent, et in sycophantis numeratos esse, qui Alcibiadi capitis iudicium comparassent, si quidem haud immerito malorum omnium, quibus nunc premeretur civitas, causa maximam partem tribuebatur Alcibiadis discessui ad Lacedaemonios. Tanto facilius, quum multos pertaesum esset istius levitatis et temeritatis et libidinis, quae rei publicae opes et fortunam pessumdedisset, eorum consilia audiri et probari coeperunt qui perpetuo multitudinis imperium odio habuissent, sibique potentiam quaesivissent, quique, quo melius praepararent quae in animo habebant, primum commendabant ea sodalitiis (ξυνωμοσίαις), quae pridem erant in civitate δημοκρατουμένῃ, quorumque ingenium necessario τοῖς πολλοῖς erat ad-

versum, quamquam in praesenti civitatis forma valebant tantum ἐπὶ δίκαις καὶ ἀρχαῖς (Thucyd. VIII. 54).

Igitur Pisander reliquique legati, quum Samo Athenas venissent, in populi concione praedicare potuerunt, ὡς ἐξείη αὐτοῖς Ἀλκιβιάδην κατάγουσι καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον δημοκρατουμένοις βασιλέα τε ξύμμαχον ἔχειν, καὶ Πελοποννησίων περιγενέσθαι· quumque nemo non agnovisset in quam insigni beneficio haec ponenda essent, τοῦτο τοίνυν οὐκ ἔςιν ὑμῖν γενέσθαι, subiiciebat Pisander, εἰ μὴ πολιτεύσομέν τε σωφρονέςερον, καὶ ἐς ὀλίγους μᾶλλον τὰς ἀρχὰς ποιήσομεν, ἵνα πιςεύῃ ἡμῖν βασιλεὺς, καὶ μὴ περὶ πολιτείας τὸ πλέον βουλεύσωμεν ἐν τῷ παρόντι ἢ περὶ σωτηρίας, (ὕςερον γὰρ ἐξέςαι ἡμῖν καὶ μετατίθεσθαι, ἢν μή τι ἀρέσκῃ,) Ἀλκιβιάδην τε κατάξομεν, ὃς μόνος τῶν νῦν οἷός τε τοῦτο κατεργάσασθαι (Thucyd. VIII. 53). Nihil tum perferebatur: sed apparet oligarchicae factionis principes utilitatis commendatione praeparare tantum multitudinis animos voluisse, et hoc obtinere, ut inanis existimaretur cavillatio de forma reipublicae, ubi salutis ratio habenda esset, (in quo eadem sunt verba quae Lysiae, ubi Lysander quid in concione dixisset refert, Eratosth. § 74.) Hanc eorum fraudem perspicue perstringit Aristoteles Polit. V. 3. 8, qui de iis sic concludit, ψευσάμενοι δὲ κατέχειν ἐπειρῶντο τὴν πολιτείαν. Non statim fortasse, sed quum aliorum commodorum spes evanuisset, hoc quoque demonstrabant, fieri non posse ut cum Lacedaemoniis de pace conveniretur nisi firmo magis et stabili imperii genere ipsi uterentur: quod quum Theramenes in eadem illa defensione adversus Critiam explicat, (apud Xenoph. ibid. II. 3. 45: τὴν μὲν γὰρ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν καὶ αὐτὸς δήπου ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, διδασκόμενος ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάσῃ πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ἢ δημοκρατίᾳ πιςεύσειαν.) minus recte erroris eum accusare ac levitatis mihi videtur Grotius l. c. pag. 13. not. Certe Quadringenti, simul atque imperii potiti erant, statim ad Agidem, qui Deceleam tenebat, caduceatores miserunt, λέγοντες διαλλαγῆναι βούλεσθαι καὶ εἰκὸς εἶναι αὐτὸν σφίσι, καὶ οὐκέτι τῷ ἀπίςῳ δήμῳ, μᾶλλον ξυγχωρεῖν. Thucyd. VIII. 70. 71. et quo modo principes tum, oligarchiae obtinendae causa, quam remitti aliquantum censebat Theramenes aliique, conciliare sibi Lacedaemonios stude-

rent, satis constat ex eodem historico ibid. 89. sqq.

Nihil attinet nefaria consilia eorum persequi, qui in utravis sententia, vel oligarchica, vel democratica, nullis finibus circumscribi se patiebantur; sed certe haud pauci tum Athenis erant prudentes et honesti rei publicae existimatores, qui, tyrannidis osores, tamen populi et multitudinis libidinem et inconstantiam bonorum auctoritate quadam temperandam censerent, potestatisque aequam distributionem quaerendam. Hoc Thucydidi quoque vehementer probabatur, qui descripta nova quadam civitatis et imperii disciplina, quae τοὺς τετρακοσίους excipiebat, nec tamen vetus illa democratia erat, haec subiicit (VIII. 97.) καὶ οὐχ ἥκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γε ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες· μετρία γὰρ ἥ τε ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο. De huius eventi interpretatione non plane assentior Grotio, qui (l. c. pag. 77—80.) contendit non novam disciplinam hanc fuisse, nec nisi leviter a vetere forma discessisse, quam tamen haud ita multo post integram restitutam esse, idque constare e Demophanti psephismate, condito anno post sublatos Quadringentos. Non difficile foret demonstrare satis grave discrimen esse inter illam reipublicae formam, et veterem democratiam: et, si nihil nisi hanc instaurare voluissent, indicandum fuerat illa formula, quae nunc servatur in Tisameni psephismate (apud Andocid. Myster. § 83.) πολιτεύεσθαι Ἀθηναίους κατὰ τὰ πάτρια. Quid enim magis simplex aut civium animis accommodatius quam abrogare ea decreta, e quibus Quadringentorum imperium crevisset? Sed primum Alcibiadis, quem simul ab exsilio revocandum censebant, voluntati gratificandum erat, qui, sicuti Quadringentorum legatis in castris apud Samum declaraverat, non intercessurus erat si res τοῖς πεντακισχιλίοις traderentur, sed sublatis Quadringentis Senatum Quingentorum instaurari volebat (Thucyd. VIII. 86. med.). Simul aliquantum multitudinis arbitrio subtractum videtur, institutis Nomothetis, quodque additur apud Thucydidem, καὶ τἄλλα ἐψηφίσαντο ἐς τὴν πολιτείαν, nullo modo explicari potest nisi hoc, reliqua quoque, sicut institutum Nomothetarum, tum decreta esse quae pertinerent ad disciplinam rei publicae et ad fundamenta potestatis exercendae.

Quae si attendimus, maiore etiam iure dissentiendum apparet a Grotio, cui duo tantum leviora tum in civitatis formam recepta esse videntur.

Quaeri tamen poterit, quam vim habuerit illud *τοῖς πεντακισχιλίοις τὰ πράγματα παραδοῦναι*, ita ut vere illa *κρᾶσις* exsisteret *ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλούς*, quae tam placebat Thucydidi. Neque enim, quod Quadringenti putaverant, *τῶν πεντακισχιλίων* imperium plane democratia fuisset, (*ἄντικρυς δῆμος* Thucyd. VIII. 92. fin.) si quidem *τοῦ δήμου* et *τοῦ πλήθους*, et *τῶν πολλῶν* appellatio et cuiusvis, quamvis magni, numeri circumscriptionem respuit, et facultatum modum, qui continetur illa definitione, *εἶναι αὐτῶν* (*τῶν πεντακισχιλίων*) *ὅσοι ὅπλα παρέχονται* (Thucyd. ibid. 97.). Quoniam ipse Thucydides nihil explicat, quae fuerint illa *τὰ ἄλλα* quae tum *ἐς τὴν πολιτείαν ἐψηφισμένα* commemorat, concedatur nobis id coniicere, quod maxime illorum ipsorum temporum necessitati, et Thucydidis verbis respondeat. Itaque suspicor *τοῦ δήμου* ius potestatemque restitutam sane fuisse, quantum ea continebatur *τῷ ἐκκλησιάζειν* et *τῷ δικάζειν*, (nisi quod novarum legum disceptatio et *διαδικασία* reservabatur *τοῖς νομοθέταις*) sed ad sortitionem *τῶν ἀρχῶν*, in quibus ipse Senatus Quingentorum censebatur, non nisi ii accederent qui in catalogum relati essent, quum praeterea *μισθὸς* ademtus omnibus magistratibus hoc efficere exspectari poterat, ut *χειροτονητοὶ* quoque *ἀρχαὶ τοῖς καλοῖς κἀγαθοῖς* reservarentur, qui, ut apud Thucydidem ibid. 48, *τῷ δήμῳ* solebant opponi. Sed alia praeterea decreta tum fuisse suspicor, de quibus mox dicendi locus erit. Tantum novimus, ipsos Quadringentos principio non in animo habuisse illos *πεντακισχιλίους* constituere et rerum publicarum consilia cum iis communicare; sed tandem in novissima illa trepidatione ex Eetioneae eversione, ut hoplitarum animos continerent, prae se tulisse *τούς τε πεντακισχιλίους ἀποφανεῖν καὶ ἐκ τούτων ἐν μέρει τοὺς τετρακοσίους ἔσεσθαι* (Thucyd. ibid. 93). Ea res tamen eventum non habuit. Nam quum concessissent stato die se concionem convocaturos esse, in qua ageretur *περὶ ὁμονοίας* (ibid.), id est, in qua ea disciplinae publicae moderatio decerneretur quae duas adversas factiones in concordiam vindicaret, ipsa illa comitia turbavit

tumultus ex repente superveniente classe Spartana: quae quum, contra quam timebatur, Sunium circumvecta Oropum tenderet, Athenis naves bellicae magna festinatione ornatae duce Thymochari mittebantur Eretriam, quae Euboeam tuerentur, praecipuum Atheniensibus commeatus praesidium (de quo Thucydides VII. 28), quum praesertim ipsa Attica undique obsideretur. Etenim verba Thucydidis VIII. 95. *ἀποκεκλεισμένης τῆς Ἀττικῆς*, explicanda sunt non tam propter Deceleam, quam Agis teneret, quam propter Oropum, quam paulo ante Boeoti ceperant (Thucyd. VII. 60.), ita ut Attica facili ac terrestri cum Euboea commeatu privata fuerit.

Cum horum temporum vicissitudinibus et eventibus arctissime coniuncta sunt complura, quae commemorantur in Lysiae Oratione pro Polystrato. Non satis apparet quae illa Polystrati causa fuerit; sed hoc videmus, ex quocumque crimine in iudicium vocaretur, tum alias *κατηγορίας* adversus eum prolatas esse, tum, ut solet, *ὅτι οὐκ εὔνους ἦν τῷ δήμῳ*, idque eo demonstratum, quod unus de Quadringentis fuisset.

Fuit profecto, inquit defensor causae, Polystratus in Quadringentis, sed unus eorum, qui non nisi bene mereri de civitate vellent eamque bono animo complecterentur: quibus haec subiunguntur § 2: *οὗτος γὰρ ᾑρέθη μὲν ὑπὸ τῶν φυλετῶν ὡς χρηστὸς ὢν ἀνὴρ καὶ περὶ τοὺς δημότας καὶ περὶ τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον.* Quod in his prorsus novum erat, non explicat satis Grotius l. c. p. 68. Quomodo Quadringenti initio per cooptationem delecti fuissent, tradit Thucydides VIII. 67: nunc Polystratum a tribulibus creatum fuisse commemoratur, ut bonum virum et popularem: idque iteratur ab Oratore, creatum a tribulibus, *οἳ ἄριστα διαγνοῖεν ἂν περὶ σφῶν αὐτῶν ὁποῖοί τινες εἰσίν.*

Sed nusquam traditur, ne apud Thucydidem quidem, Quadringentos ab illo instituto cooptandi discessisse. Quoniam tamen istius Oratoris auctoritatem nihil est cur suspectam habeamus, concedetur, spero, ut sumamus eos extremis illis diebus, quum multitudinis, in primis hoplitarum, voluntatem aliquantum sibi conciliandam viderent, hoc iis tribuisse ut tribules ipsi, in defuncti locum qui eiusdem tribus fuisset, alium suffragiis crearent, quum praesertim iam recepissent se

τοὺς πεντακισχιλίους designaturos esse.

Quod autem ad illarum rerum seriem ordinemque bene interpretandum pertinet, quaerendum est quando istius negotii, catalogi *τῶν πεντακισχιλίων* conficiendi, munus susceptum fuerit. Perperam mihi statuere videtur Grotius l. c. pag. 69, ipsos iam Quadringentos hoc instituisse et mandasse Polystrato, qui recens ad illorum collegium accessisset; hunc autem nonnisi invitum suscepisse, sed quum aggressus esset, non *πεντακισχιλίους*, sed *ἐννακισχιλίους* legisse, adfertque defensionem Polystrati § 14. Aliquanto melius pronunciabitur diligenter illo loco considerato. Principio hoc crimen defenderat Orator, fuisse Polystratum unum de Quadringentis, quo scilicet arguebatur *οὐκ εὔνους ὢν τῷ πλήθει* fuisse. Tum explodebatur illud, de Polystrati cum Phrynicho familiaritate. Sed praeterea obiecerant *οἱ κατήγοροι*, ut suspicor, adiuvisse Polystratum *τοὺς πεντακισχιλίους* eorumque adeo *καταλογέα* fuisse. Quae suspicio egregie firmatur hoc loco eiusdem orationis § 16: *καὶ κατηγοροῦσι μὲν τῶν τετρακοσίων ὅτι ἦσαν κακοί* (leg. *κακόνοι*). *καίτοι ὑμεῖς αὐτοὶ πεισθέντες ὑπὸ τούτων παρέδοτε τοῖς πεντακισχιλίοις, καὶ οἷς αὐτοὶ τοσοῦτοι ὄντες ἐπείσθητε, ἕνα ἕκαστον τῶν τετρακοσίων οὐ χρῆν πείθεσθαι*; Igitur socius fuit Polystratus eius consilii, quo tum, Quadringentis sublatis, imperium ad *τοὺς πεντακισχιλίους* transferebatur, quos per illud breve temporis intervallum, quod describitur apud Thucydidem VIII. 93. neque *ἀποδεικνύναι*, neque *ἀποφαίνειν* ullo modo potuerant Quadringenti. Post demum pactio illa *περὶ ὁμονοίας* iniri potuit, sicut describitur apud Thucydidem ibid. 97: *τοὺς τετρακοσίους καταπαύσαντες τοῖς πεντακισχιλίοις ἐψηφίσαντο τὰ πράγματα παραδοῦναι.* Sed ut ea res eventum haberet, necesse erat istos *ἀποφαίνεσθαι*. Igitur nihil magis aequum est quam ut sumamus, tum demum, vel pluribus vel Polystrato certe, psephismate decretum fuisse munus istius catalogi conficiendi secundum ea, quae recens descripta disciplina postulasset. Et hoc est, quo pertinent haec verba eius Orationis § 13: *πῶς δ' ἂν γένοιτο δημοτικώτερος, ἢ ὅστις, ὑμῶν ψηφισαμένων πεντακισχιλίοις παραδοῦναι τὰ πράγματα, καταλογεὺς ὢν ἐννακισχιλίους κατέλεξεν κτέ.* Igitur tum demum Polystratus *καταλογεὺς* potuit creari, eoque munere tam po-

pulariter fungi. Illis autem, quae modo apposui, alia statim subiiciuntur, quae et vitium mihi contraxisse videntur, et nullo modo huius loci erant: *οὗτος δὲ οὔτε ὀμόσαι ἤθελεν, οὔτε καταλέγειν, ἀλλ' αὐτὸν ἠνάγκαζον ἐπιβολὰς ἐπιβάλλοντες καὶ ζημιοῦντες· ἐπεὶ δὲ ἠναγκάσθη καὶ ὤμοσε τὸν ὅρκον, ὀκτὼ ἡμέρας εἰσελθὼν εἰς τὸ βουλευτήριον ἐξέπλει εἰς Ἐρέτριαν κτέ.* In antecedentibus § 10. mentio facta erat illorum octo dierum, per quos Polystratus h. l. *εἰς τὸ βουλευτήριον εἰσελθεῖν* dicitur, ut necessario haec accuratior explicatio praecedere debuerit, quoniam ea requirebatur in prima causae expositione. Hoc quoque arguit ista non suo loco posita esse, quod tribus versibus post iterum dicitur *οὔτε πλέον ὀκτὼ ἡμερῶν ἐλθὼν ἐς τὸ βουλευτήριον*, tam brevi intervallo nullo modo ferendum, si ista praecessissent. Quanto melius Polystrati iurare detrectantis mentio fieret initio § 5, ante verba *καὶ κατηγοροῦσι μέν* —, quum prius hoc commemoratum esset eum creatum fuisse tribulium suffragiis, tum nullam ei causam fuisse cur oligarchiae studiosus esset: quae, ut mihi videtur, apte confirmarentur mentione iurisiurandi, quod non nisi coactus praestitisset. Porro, vitio laborat illud *καταλέγειν*, quod unum in errorem induxit Grotium. Quaenam, quaeso, est ista coniunctio, *οὔτ' ὀμόσαι οὔτε καταλέγειν*, tamquam si haec non divellenda simul exigerentur? *Ὅρκον* praestari debuisse ab eo qui modo *εἰς βουλευτήριον εἰσέλθοι*, convenit cum *ὅρκῳ βουλευτικῷ*, quem sine dubio Quadringenti imitari voluerunt. Aliud est praeterea quo istud *καταλέγειν* vehementer suspectum redditur. Subiicitur enim, *ἐπεὶ δὲ ἠναγκάσθη καὶ ὤμοσε τὸν ὅρκον*, nihil addito de altero. Hinc magis credibile cui videatur verba illa *καὶ καταλέγειν*, nescio quo casu, inserta esse quam corrigenda.

Ex illa igitur Polystrati defensione (quam equidem non facile affirmem Lysiae esse) hoc necessario conficiendum videtur, quod ad existimationem attinet illarum vicissitudinum, quibus Atheniensium res publica agitabatur, translationem imperii ad *τοὺς πεντακισχιλίους* perfectam esse sine seditione aut tumultu, pacto *ὁμονοίας* composito inter Quadringentos et multitudinem: tum in forma oligarchica civitatis tunc non nisi hoc mutatum esse, ut Quadringenti locum cederent Senatui

Quingentorum, qui ante fuisset, utque οἱ πεντακισχίλιοι non nomine tantum, sed re ipsa essent, iique non intra definitum illum numerum continerentur, sed facultate potius et existimatione censerentur. Quo loco attendendum est ad Thucydidis verba l. c. 97: εἶναι δὲ αὐτῶν ὁπόσοι ὅπλα παρέχονται. Grotius, ubi de huius loci interpretatione disputat p. 75. not. 1, sequitur eos, qui ediderunt ὁπόσοι καὶ ὅπλα παρέχονται. Copula illa assumta efficitur hoc, ut certi quidam πεντακισχίλιοι cogitandi sint, quibus accederent quotquot arma praestarent. Sed primum ita carebimus ipsorum πεντακισχιλίων definitione, quam tamen eiusmodi esse oportebat, ut opponeretur τῷ δήμῳ, aut τῷ πλήθει. Neque credibile est tum recessum esse ab eo, quod initio iam probatum fuerat, ut οἱ πεντακισχίλιοι essent οἳ ἂν μάλιϛα τοῖς τε χρήμασι καὶ τοῖς σώμασιν ὠφελεῖν οἷοί τε ὦσιν. Thucyd. VIII. 65. Tum in illa sententia alio ordine postularetur istud dici, nempe καὶ ὁπόσοι ὅπλα παρέχονται. Apparet autem Grotium sic intellexisse, primum, hoplitae qui essent, iure in catalogum τῶν πεντακισχιλίων referri, sed praeterea eos quoque, qui, quamquam non ipsi in hoplitis mererent, tamen arma suppeditarent quibus scilicet illi uterentur, quam rationem commendat auctoritate loci Xenophontei Hellen. III. 15. Non animadvertit vir eruditissimus, quod istic traditur longe diversissimum esse. Sermo istic est de Agesilao, qui, quo par esset Tissapherni, omni opera equitatum comparabat: igitur non tantum ditissimos ἱπποτροφεῖν κατέλεξε, sed qui ἵππον καὶ ὅπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον παρέχοιτο, huic militiae immunitatem concedebat. Athenis, in illa nova constitutione rei publicae, non agebatur de equitatu, neque de militia, sed de censu: fictus hucusque numerus ille fuerat τῶν πεντακισχιλίων· nunc autem, quum designandi erant, quaerebatur definitio quae delectum regeret, ideoque sic sumebatur illa τῶν πεντακισχιλίων appellatio, ut nulla istius definiti numeri habita ratione cunctos ea contineri statueretur ὁπόσοι ὅπλα παρέχοιντο, id est, non tantum qui iam essent hoplitae, quorum potissimum studio haec omnia obtinebantur, sed quotquot eundem censum praestare possent, siquidem non quaerebatur qui hoplitae futuri essent, sed qui cives essent optimo iure imperii et suffragii. Hinc Ora-

tor in Polystrati defensione, occurrens crimini, quasi illo catalogo conficiendo *δήμου κατάλυσιν* firmasset, quum commemorasset eum *ἐννακισχιλίους καταλέξαι*, addit: *καίτοι οὐχ οἳ ἂν πλείςους πολίτας ποιῶσιν οὗτοι καταλύουσι τὸν δῆμον, ἀλλ' οἳ ἂν ἐκ πλειόνων ἐλάττους*, in quibus verbis nemini, opinor, in mentem veniet *πολίτας* mutare in *ὁπλίτας*. (Tanto magis ita corrigendus est Lysias Philocrat. § 3. ut legatur, *τῶν μὲν ὑμετέρων ὁπλιτῶν ἐξήγαγε.* quis umquam dixit *ὑμέτεροι πολῖται?*) Invidiam conflari potuisse Polystrato ex illo catalogo, intelligimus ex alia Lysiae oratione *Δημ. καταλ.* § 16, ubi reus se defendens dicit, *οὐ τοίνυν οὐδ' εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἀθηναίων καταλέξας οὐδένα φανήσομαι.* In harum rerum expositione non satisfacere Boeckhium, iure significare mihi videtur Grotius, longe etiam a vero aberrare virum praestantissimum fidenter affirmo. Ubi enim e Thucydide VIII. 97. novam illam formam rei publicae attingit (Oecon. Civ. Athen. I. p. 373.), numerum *τῶν πεντακισχιλίων* primum refert ad *τοὺς ὁπλιτεύοντας*, ideoque tam exiguum fuisse explicat, quod post illam cladem in Sicilia maior esse non potuisset: tum non reputavit, sub Quadringentis fuisse sane hoplitas, nescimus quo numero, item *ἱππέας*, sed nihil illos pertinuisse tum ad illum numerum, quem Quadringenti cogitabant tantum, necdum indicaverant e quibus constaret.

Sed novam illam formam rei publicae, quae sublatis Quadringentis constituebatur, diligentius interpretari oportet, quam a Grotio fieri videmus. Non fuit illa, inquit, nova disciplina, sed instauratio veteris democratiae (l. c. p. 77) [1]. Mihi contra videtur, confirmatam tum fuisse oligarchiam, nec nisi Quadringentorum libidini et tamquam dictaturae finem factum esse. Ostendere conatur Grotius duo illa, in quibus a veteri democratia distaret illa tum introducta constitutio, non ita magni fuisse momenti; id, de quo nunc explicandum est quid nobis videatur.

---

1) Additque haec: »Putting an end to the oligarchy, and to the rule of the Four Hundred, they restored the old democracy seemingly with only two modifications, first, the partial limitation of the right of suffrage; next, the discontinuance of all payment for political functions."

Etenim si haec tam levia fuissent, quam Grotio videntur, non tanto studio veterem formam rei publicae, quae nullum definitum civium numerum patiebatur, restituissent: et non tantum e Demophanti psephismate (sicut ceteroquin recte arguit Grotius p. 80—82.), sed ex ipsis Thucydidis verbis conficiendum erat illam simulatam libertatem brevi intervallo post verae cessisse. Quod enim hic dicit, *καὶ οὐχ ἥκιςα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γε ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες*, necessario sic interpretandum est: »principio, i. e. per breve tempus (diversum esset *τότε πρῶτον*, ut initio huius capitis, sed ut h. l. ita VII. 87. loquitur, *τοὺς πρώτους χρόνους*) Athenienses apparet eam formam civitatis habuisse, quae, quantum mea memoria fert, non certe in minime bonis habenda est." Modesta sane laus quae istis tribuitur: et non perstitisse illam *πολιτείαν* satis indicat illud *πολιτεύσαντες*, nec dixit historicus (quemadmodum Xenophon. Hellen. II. fin. in simili re) *καὶ τούτοις ἐμμένουσιν*.

Perperam in primis aestimat Grotius pag. 79 sq. istud *μὴ μισθοφορεῖν*, tamquam si ita *διωβελία* non sublata fuisset. Iudicum certe merces ipsa quoque ad *μισθοφορὰν* referebatur, ut est apud Lysiam Epicrat. § 1. Etenim illud *διωβελίας* institutum, quo theorica pecunia intelligebatur, si quod aliud maxime erat *δημοτικόν*, et cum extrema democratia ortum, de quo ne attinet quidem commendare accuratam Boeckhii disputationem Oecon. Civ. Athen. II. cap. 13: et, sicut ex Alcibiadis opinione manifestum est, hoc praeter alia bonos offendisse credibile est in illa democratia, quod (sicut postea Demosthenes locutus est Olynth. III. p. 31.) *τὰ ςρατιωτικὰ τοῖς οἴκοι μένουσι διένεμον θεωρικά*, et vere iis iam olim eandem libidinem exprobrari potuisse, quam castigabat idem Orator Olynth. I. p. 14. quum dicebat, *χρήματα ὑμῖν ἐςιν ὅσα οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων [ςρατιωτικά], ταῦτα δὲ ὑμεῖς ὡς* (leg. *οἷς*) *βούλεσθε λαμβάνετε. εἰ μὲν οὖν ταῦτα τοῖς ςρατευομένοις ἀποδώσετε, οὐδενὸς ὑμῖν προσδεῖ πόρου.*

Hinc explicandum vehemens studium multitudinis, quo Sicula expeditio commendabatur, spe tantarum copiarum, *ὅθεν ἀΐδιον μισθοφορὰν ὑπάρξειν*, Thucyd. VI. 24 fin.: et apud Theopompum (Athenaei IV. p. 166 E.) dicitur *ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆ-*

μος τὰς προσόδους καταμισθοφορεῖν. Tum statim initio haec sententia commendabatur, ὡς οὐ μισθοφορητέον εἴη ἄλλους ἢ τοὺς ςρατευομένους· Thucyd. VIII. 65. Vix opus est monere eam disciplinam civitatis, per quam iste abusus frenabatur, non diu stare potuisse, quum multitudo clamaret, sicut in iudicio praetorum ex proelio apud Arginusas, δεινὸν εἶναι εἰ μή τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν, ὃ ἂν βούληται. Xenoph. Hellen. I. 7. 12.

Alterum, quod non ita magni momenti esse existimat Grotius, hoc est, quod ius suffragii non nisi iis concedebatur, qui in illum catalogum recepti essent. Quantum hoc vel ipsi vel nobis videatur, nihil refert; sed Athenis gravissimum visum fuerit necesse est non amplius aequali iure omnes cives uti, tolli τοῦ πλήθους auctoritatem, verbo, τὸν δῆμον καταλύεσθαι.

Polystrati defensor, ubi occurrit isti crimini, quum primum dixisset multo maiorem numerum ab eo in catalogum relatum esse, tum eius instituti rationem reddit hanc, § 13: ἵνα μηδεὶς αὐτῷ διάφορος εἴη τῶν δημοτῶν, ἀλλ' ἵνα τὸν μὲν βουλόμενον γράφοι, εἰ δέ τῳ μὴ οἷόν τ' εἴη χαρίζοιτο. Duo in his facile est corrigere. Quoniam, primum, nihil huc pertinent δημόται, neque Polystrati, neque cuiusquam, legatur τῶν δημοτικῶν, quos ille sibi et novae civitatis ordinandae formae conciliare voluerit. Tum corrigatur ἐγγράφοι, sicut apud Isocratem Callim. p. 374, εἰς τὸν μετὰ Λυσάνδρου κατάλογον ἐγγράψας, quamquam ista in re diversa dicebantur; conf. Grotius l. c. p. 247. not. 2. Postrema verba mutilata sunt, nec video quomodo resarcienda sint.

Constitutis iis quae maxime cum illorum temporum intelligentia coniuncta videbantur, quaeramus de aliis in eadem pro Polystrato oratione explorandis. Universe verissime dicit Grotius l. c. p. 89. not. obscuram esse hanc orationem: addi poterat, eam minime disertam esse. Quid veteribus Criticis visum sit, non memini: ipse fere pronunciare ausim non esse Lysiae hanc orationem, et tamen veram, sed in qua ne umbra quidem deprehendatur eius simplicitatis et venustatis et ordinis, quibus Lysiaca oratio perpetuo insignis esse solet. Ita vel sine exceptione verum erit id, quod Taylorus sentiebat in vita Lysiae p. 55, omnes Lysiae orationes scriptas esse post Trigintaviros sub-

latos. Sed omissa illa quaestione, ne hoc quidem quemquam affirmaturum esse opinor, orationem integram nobis relictam esse, adeo capite caret, et causae expositione. Hoc tantum probabiliter conficere licet, complures e Quadringentis, alium alia in causa, quam facile reperirent oligarchiae adversarii, in ius vocatos fuisse, et in omnibus illis iudiciis multum valuisse hanc *κατηγορίαν*, quod in Quadringentis fuissent. Et Polystratus quidem, ut conficitur e § 18, absens condemnatus gravi pecunia mulctatus videtur, qua nondum persoluta *ἄτιμος* esset, eamque *ἀτιμίαν* moriens filiis relicturus: conf. § 35. Quodque dicitur § 22. de Polystrato, *ὑμῖν δίκην δέδωκεν εὐθὺς μετὰ τὰ πράγματα*, sic interpretor, statim in ius vocatum fuisse eum, postquam *τῶν πεντακισχιλίων* imperio sublato vetus democratia restituta fuisset: et fortasse ex eodem oligarchiae odio fluxit haud ita multo post notissimum illud Demophanti psephisma. Complures autem de Quadringentis, eos imprimis, qui *μετὰ τὰ πράγματα* solum vertissent, e simili iudicio mansisse aerarii debitores, apparet e Patroclidis psephismate apud Andocidem Myster. § 78. (*καὶ ὅσα ὀνόματα τῶν τετρακοσίων τινὸς ἐγγέγραπται κτέ.*)

Non est in animo dicendi genus ipsum, quod in hac oratione dominatur, aut inventionem, aut argumentorum dispositionem arguere quam longe distent ab artificio Lysiaco: sed tamen in monumento quippe vero, nec ficto, operae pretium est singula quaedam explorare.

Quamobrem, inquit § 5, ille oligarchiam appetivisset? *πότερον ὡς ἡλικίαν εἶχε λέγων τι διαπράττεσθαι παρ' ὑμῖν, ἢ τῷ σώματι πιςεύων, ἵνα ὑβρίζοι εἰς τῶν ὑμετέρων τινά; ἀλλ' ὁρᾶτε αὐτοῦ τὴν ἡλικίαν ἣ καὶ τοὺς ἄλλους ἱκανός ἐςιν ἀποτρέπειν τούτων.* Nihili est in his *ὡς ἡλικίαν εἶχε*, quum ne Graece quidem dicatur *ἡλικίαν ἔχειν*: et ne cui in mentem veniat corrigere *ὡς ἡλικίας εἶχε*, mox suo loco *ἡλικία* in excusatione ponitur. Sed quum alterum, cuius fiducia fieri potuisset ut Polystratus oligarchiam appetivisset, positum dicatur in corporis viribus, quibus is careat propter aetatem; aequum erat ut prius dixisset, quae esset alia facultas qua fretus aliquid obtinere potuisset, itaque addidisset quomodo ei ista facultas deesset. Eo nomine igitur laborat prior pars eius sententiae. Sed ne pos-

trema quidem vitio caret. Quid est enim τοὺς ἄλλους? Non affirmo verum me reperisse; sed sententiae vis postulat τοὺς ἀναιδεστάτους, aut τοὺς ὑβριστικωτάτους, aut simile.

Sed progrediens vix quidquam offendo in quo non vel orationis compositio laboret, vel apta sententia frustra quaeratur; concinnitas quidem et elegantia verborum et sententiarum, qua Lysiacae orationes commendari solent, prorsus desideratur. Operam perdat qui ista omnia indicare velit, nedum corrigere conetur. Complura non suo loco dicuntur, fortasse e scribarum socordia, cuius vitii exemplum supra monstravi, cui nunc accedat alterum. Nam quum dixisset defensor »nos »quoque pater ita comparavit ut quam maxime prodessemus »rei publicae (§ 24) καὶ ἐμὲ μὲν εἰς Σικελίαν ἐξέπεμψεν, ὑμῖν δ' οὐκ ἦν, ὥστ' εἰδέναι [κατειλεγμένον εἰς] τοὺς ἱππέας, οἷος ἦν τὴν ψυχὴν, ἕως τὸ στρατόπεδον σῶν ἦν. ἐπειδὴ δὲ διεφθάρη καὶ ἀνεσώθην εἰς Κατάνην, ἐληζόμην ὁρμώμενος ἐντεῦθεν καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἐποίουν, ὥστε τῇ θεῷ τε τὰς δεκάτας ἐξαιρεθῆναι πλέον ἢ τριάκοντα μνᾶς, καὶ τοῖς στρατιώταις εἰς σωτηρίαν, ὅσοι ἐν τοῖς πολεμίοις ἦσαν. καὶ ἐπειδὴ Καταναῖοι ἠνάγκαζον ἱππεύειν [ἵππευον καὶ] οὐδενὸς οὐδ' ἐνταῦθα κινδύνου ἀπελιπόμην, ὥστ' εἰδέναι ἅπαντας οἷος ἦν τὴν ψυχὴν ἱππεύων τε καὶ ὁπλιτεύων. Statim initio ridicula animadvertitur oppositio: »me quidem pa»ter misit in Siciliam, vos autem scire non poteratis quo »animo essem:" quod postremum adeo absurdum est, si quidem istud iudices, quos alloquitur, scire nullo modo potuerant, et, ut ex sequentibus apparet, in testium fide ponendum erat qui adfuerant (§ 25. 28. 29). Nihil prodest Bekkeri suspicio, verba κατειλεγμένον ἐς τοὺς ἱππέας aptius poni post ἐξέπεμψε· et dubitari potest an h. l. recte fiat equitatus mentio, quoniam post demum ipse commemorat se a Catanaeis coactum esse ἱππεύειν, itaque omnibus constare potuisse quo animo fuisset tum ἱππεύων, tum ὁπλιτεύων, unde quis merito conficiat eum in ipsis Atheniensium castris non ἱππεῦσαι, sed ὁπλιτεῦσαι. Quod autem necessario requirebatur, interiisse videtur, nempe »militiae muneribus se abunde satisfe»cisse quamdiu salvus exercitus esset, tum non minus, post»quam, deleto propemodum exercitu, ipse Catanam evasisset:" (Conf. Thucyd. VII. 85.) quibus nunc recte subiiceretur ὥστ' εἰδέ-

ναι ἅπαντας (itaque non *ὑμᾶς*, sed tum commilitones antea in castris, tum Catanaeos) *οἷος ἦν τὴν ψυχὴν ἱππεύων τε καὶ ὁπλιτεύων*. Propterea suspicor verba illa, initio posita, *ὑμῖν δ' οὐκ ἦν — τὴν ψυχήν*, nescio quo errore conficta et translata esse ex postrema huius loci parte. Quod autem ita orditur, *καὶ ἐμὲ μὲν* —, his respondet hoc in § 28, *ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν νεώτατον*, et § 29. *τὸν δὲ πρεσβύτατον* —.

Sed taedet alia multis modis turbata et corrupta persequi.

§ 16.

Nec tamen longe discedam ab illis rebus, quas modo illustrare conabar. Veluti Thucydidis locus VIII. 86. ad illa tempora pertinet, ubi narratur Quadringentorum legatos Samum venisse, qui exercitui commendarent oligarchiam et explicarent, addentes, *τῶν τε πεντακισχιλίων ὅτι πάντες ἐν τῷ μέρει μεθέξουσιν*. De hoc loco disputat Grotius l. c. p. 53. not., ubi contendit, in *μεθέξουσιν* ex antecedd. intelligendum esse *τῆς πόλεως*, tum eorum verborum sententiam eandem esse dicit quam post enunciavit Thucydides c. 93. *ἐκ τούτων* (*τῶν πεντακισχιλίων*) *ἐν μέρει τοὺς τετρακοσίους ἔσεσθαι*. Neutrum horum, pace viri acutissimi dicam, probari ullo modo potest. Primum ne per syntaxin quidem licebit intelligere *τῆς πόλεως* ex antecedentibus. Tum cum recto verborum usu pugnat, si dicitur *πόλεως μετέχειν*, quandoquidem hoc verbum adiunctum postulat vocabulum quo alicuius rei facultas aut potestas aut consilium significatur: igitur recte dicitur apud Lysiam de Bonis Niciae § 1. *δημοκρατουμένης τῆς πόλεως μετεῖναι* (non *μετέχειν*), quoniam, addito illo participio, iuris et conditionis significatio oritur: contra, in eadem oratione § 6. *τῆς πολιτείας μετέχειν* significat participem esse summi in re publica imperii, (sicut *ἔχειν τὴν πολιτείαν* est apud Thucydidem VIII. 74.) Rursus ibid. § 19, ubi exstat *οὐ πρότερον τῶν ὑμετέρων κινδύνων μετέχοντες* (l. *μετασχόντες*), *κίνδυνοι* sunt suscepta audacia et plena periculi: atque ita Ergocl. § 13. Et sicut modo *πολιτείας μετέχειν*, ita *πολιτείας μετεῖναι*, de eodem imperii iure dicitur apud Lysiam *περὶ τοῦ μὴ καταλ.* § 3. Porro *πραγμάτων μετέχειν* et ibid. dicitur § 2, et apud Thucydidem

VIII. 89. tum hoc dicitur, tum μετέχειν τῆς ὀλιγαρχίας. Postremo ibid. 75. in τοὺς μετασχόντας, intelligendum vel τῆς ὀλιγαρχίας, vel τοῦ ποιεῖν τὴν ὀλιγαρχίαν.

Quid igitur esse necesse est τῶν πεντακισχιλίων μετέχειν? Nihil aliud nisi participem esse eius vel imperii vel potestatis, quae τοῖς πεντακισχιλίοις tribuatur. Neque attendit Grotius, nisi hoc staret, oriturum esse πάντες τῶν πεντακισχιλίων, quod ne Graecum quidem est pro πάντες οἱ πεντακισχίλιοι. Apparet, opinor, perperam eum deseruisse Arnoldi interpretationem, et repudiandam esse hanc verborum illorum explicationem, quasi idem diceretur quod cap. 93. sic enunciatur, ἐκ τούτων (τῶν πεντακισχιλίων) ἐν μέρει — τοὺς τετρακοσίους ἔσεσθαι. Erant ista prorsus diversa inter se, quod operae pretium est explicare, quo melius Quadringentorum inconstantia et versatile ingenium intelligatur. Iam antequam oligarchiam constituissent, in omnium ore fuerat quid secuturi essent, primum de abroganda mercede, tum οὔτε μεθεκτέον τῶν πραγμάτων πλείοσιν ἢ πεντακισχιλίοις iisque qui opibus et viribus prodesse possent: Thucyd. VIII. 65. fin. Nihil eo continebatur praeter hoc, ut ius suffragii dicendique in concione infinitae multitudini auferretur et certo tantum civium numero concederetur qui eo iure digni censerentur. Tum in concione lex ipsa de constituendo imperio lata et perlata est, ex qua Quadringenti potestatem summam tenerent, sine intercessione aut correctione (ἄρχειν αὐτοκράτορες), et τοὺς πεντακισχιλίους convocarent: ibid. 67—69. Nihil igitur dum definitum erat praeter numerum eorum qui in concionem, si videretur, convocari possent. Interea latebat quinam isti Quinque mille futuri essent, neque eorum catalogus edebatur, pergebantque Quadringenti omnia pro imperio gerere. Sed placandus erat exercitus qui apud Samum erat, quique libertatis studiosissimus nihil magis spectabat quam τὴν τῶν τετρακοσίων τιμωρίαν (Thucyd. ibid. 82). Igitur legati illi qui missi erant παραμυθησόμενοι καὶ ἀναδιδάξοντες τοὺς ἐν τῇ Σάμῳ, quo facilius iis persuaderent non plane tolli τὴν πολιτείαν, nec prorsus excludi multitudinem, sic tum defenderunt illud τῶν πεντακισχιλίων imperium, ut dicerent, omnes per vices istius numeri participes fore, quo scilicet hoc contineretur ut, non sublata de-

mocratia, hoc tantum innovaretur, ut non omnes simul in concionem vocarentur, sed per vices πεντακισχίλιοι tantum. Hoc quamquam nihil sedare poterat exasperatos militum animos, maxime, ut suspicor, quod ita mansuri erant Quadringenti αὐτοκράτορες, erat tamen astute excogitatum, quoniam ita ratio haberi videbatur τοῦ δήμου et τοῦ πλήθους. Sed stupidi isti legati fuissent, si id proposuissent, quo ducit Grotii interpretatio illorum verborum, τοὺς πεντακισχιλίους omnes per vices participes fore imperii Quadringentorum. Igitur quum irata multitudo nihil nisi violentum cogitaret, moderatior Alcibiades cum hoc tamen responso dimittebat legatos, se non impedire quo minus potestas esset penes τοὺς πεντακισχιλίους, sed tollendos esse Quadringentos αὐτοκράτορας et instaurandum Senatum Quingentorum, qui ante fuisset, i. e. qui quotannis sortitione constitueretur, cum eadem potestatis circumscriptione. Nihil tamen illa praecepta curaverunt; et quum aliquanto post (sicut apud Thucydidem l. c. 93. narratur) hoplitarum animos sibi conciliare cuperent, primum nihil aliud receperunt quam designationem τῶν πεντακισχιλίων, tum ex his, per vices, Quadringentos futuros; in quo fortasse acquiescebant illi hoplitae, sed tamen permultum distabat ab eo, quod legati Sami praedicaverant: tandem, sed gravate, ut opinor, concesserunt de concione habenda in Dionysio περὶ ὁμονοίας. De reliquis vidimus supra in causa Polystrati.

§ 17.

E Quadringentis complures diu mansisse ἀτίμους ex quocumque demum iudicio, id quod supra attigi, apparet e Patroclidis psephismate condito post cladem apud Aegos Potamos, quo psephismate illae ἀτιμίαι remittebantur, cum exceptione tamen eorum, qui solum vertissent. Verba apud Andocidem Myster. § 78. haec sunt: καὶ ὅσα ὀνόματα τῶν τετρακοσίων τινὸς ἐγγέγραπται. tum additur, ἢ ἄλλο τι περὶ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ πραχθέντων ἐστί που γεγραμμένον, πλὴν ὁπόσα ἐν στήλαις γέγραπται τῶν μὴ ἐνθάδε μεινάντων —. Perspicuum esse puto in his non nisi de ipsis Quadringentis agi; neque probare possum Grotium, qui l. c. p. 89. not. intelligit ἄλλο

τι (*ὄνομα*), vultque ita significari, verbi causa, milites qui in Quadringentorum fide mansissent, quos Andocides appellet ibid. § 75. Fieri enim non potest ut probetur *ὄνομα περί τινος ἐγγράφεσθαι*. Potius credam plura genera *ἐγγραφῆς* significari, legendumque esse *ἢ ἄλλοθι ὑπὲρ τῶν κτἑ.* id est, »aut alicubi alibi propter gesta in oligarchia nomen cuiusque »inscriptum est." Requiri in talibus praepositionem *ὑπέρ*, probatur v. c. e Lysia *Δημ. καταλ.* § 28. *ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων.*

§ 18.

Lysiae Orationes iterum pervolutans, offendo hic illic aliquanto rectius edenda. Veluti in ipsa illa *Δημ. καταλ.* § 7. quum legitur *πειράσομαι δ' ὑμᾶς διδάξαι οὓς ἡγοῦμαι τῶν πολιτῶν προσήκειν ὀλιγαρχίας ἐπιθυμεῖν καὶ δημοκρατίας*, in hoc postremo postulatur, *καὶ οὓς δημοκρατίας*. Et sic relativum iteratur in Orat. de Invalido § 15.

Ibid. § 14: *ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες δικαςαί, οὔτε ἐπὶ τῶν τετρακοσίων ἐγενόμην, ἢ τῶν κατηγόρων ὁ βουλόμενος παρελθὼν ἐλεγξάτω. οὐ τοίνυν οὐδ' ἐπειδὴ οἱ δέκα κατέςησαν κτἑ.* In postremis incongruum est *τοίνυν*, rectius positum in alia sententiarum consecutione § 16. Hinc necesse est corrigere *οὔτ' οὖν οὐδέ* —.

Ibid. § 22. quum dixisset imperium tenentibus Trigintaviris concordiam eorum, qui in urbe essent, nocuisse causae exsulum quo minus redirent, addit: *ἐπειδὴ δὲ πυνθάνοισθε τοὺς μὲν τρισχιλίους ςασιάζοντας ἐκ τοῦ ἄςεος κτἑ.* In his non dicam vitium indicari verbis *ἐκ τοῦ ἄςεος*, quamquam sine articulo dicitur *ἐξ ἄςεος*, infra § 28. et passim, sed apud Xenophontem tamen aliquoties *ἐκ τοῦ ἄςεος*, contra *ἐν ἄςει* perpetuo sine articulo dicitur. Sententia postulat ut legatur *ςασιάζοντας τοὺς ἐξ ἄςεος*, sicut de eadem re dicitur apud Xenophontem Hellen. II. 4. 23, *τῶν δὲ τρισχιλίων — πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους.*

In Oratione pro Invalido § 15. dixerat Orator, discernendum esse quos homines conveniat esse *ὑβριςάς*, quos non conveniat. Non, inquit § 16, pauperes *ὑβρίζειν εἰκὸς*, neque

invalidos, neque iam aetate provectos, *ἀλλὰ τοὺς ἔτι νέους καὶ νέαις ταῖς διανοίαις χρωμένους.* In loco pereleganti, pro *νέαις*, requiro *νεανικαῖς.*

In Oratione contr. Epicratem § 7. legitur, *ὥς' εἰ μὲν ἀποψηφιεῖσθε τούτων, οὐδὲν δεινὸν δόξει αὐτοῖς εἶναι ὑμᾶς ἐξαμαρτήσαντας ἐκ τῶν ὑμετέρων ὠφελεῖσθαι.* Apparet, nisi fallor, excidisse praepositionem legendumque esse *εἰς ὑμᾶς ἐξαμ.*

In Orat. contr. Philocratem § 3. ferri non potest, quod de Ergocle dicitur, qui modo ante, quum classis praefectus fuisset, ex peculatus iudicio condemnatus fuerat. Quem, inquit, pluris fecit quam hunc Philocratem? Ecquo familiarius utebatur? *οὐ τῶν μὲν ὑμετέρων πολιτῶν αὐτὸν ἐξήγαγε, τῶν δ' αὐτοῦ χρημάτων ταμίαν ἐποίησε;* Ineptissimum est, e civibus vestris educere. Nihil aliud Ergocles quam solvit Philocratem militiae onere; legendumque *ὁπλιτῶν* pro *πολιτῶν.*

In Orat. contr. Philonem § 15. haec eduntur: *ὑπολείπεται τοίνυν αὐτῷ λέγειν ὡς τῷ μὲν σώματι — ἀδύνατος κατέςη βοηθῆσαι εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ δὲ τῶν ὑπαρχόντων ἐπαγγειλάμενος αὐτὸς ἢ χρήματ' εἰσενεγκεῖν εἰς τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον ἢ ὁπλίσαι τινὰς τῶν ἑαυτοῦ δημοτῶν —.* Reiskius sensisse videtur claudicare syntaxin, qui coniecerit *εἰσενέγκειεν.* Equidem Optativorum in his nullam rationem agnosco, corrigamque *εἰσήνεγκεν* et *ὥπλισε. Ἐπαγγείλασθαι* in simili re usurpat Xenophon Hellen. I. 6. 12.

Hoc quoque vitium ex eadem oratione tollendum est, quum legitur § 33. de Philone, — *ὅτε οὐκ ἠξίωσεν, ὥσπερ νῦν προθύμως κληρωσόμενος ἦλθε, καὶ τότε διαμαχόμενος περὶ αὐτῆς καταςῆναι μεθ' ὑμῶν.* Postulatur *διαμαχούμενος ὑπὲρ αὐτῆς —.*

Ut tandem haec minuta dimittamus, in Orat. *Ἀπολ. δωροδ.* § 10. extr. vitiose ponitur Lysimachi nomen: legendum est *κάλεσον δὲ καὶ Ναυσίμαχον —.* Tum in eadem Oratione § 21, ubi est, *ἐγὼ δ' ὑμῶν δέομαι — μὴ καταγνῶναι δωροδοκίαν ἐμοῦ, μηδ' ἡγήσασθαι τοσαῦτα χρήματα εἶναι, ἃ ἐγὼ βουληθείην ἄν τι κακὸν τῇ πόλει γενέσθαι,* non difficile est agnoscere, propter praecedens ΑΙ excidisse ΔΙ, legendumque — *εἶναι, δι' ἃ ἐγώ —.*

§ 19.

Eorum, quae Xenophon Hellen. I. 7. narrat de iudicio praetorum qui victoriam reportaverant apud Arginusas, particulam attigi in Epistola ad Hermannum, quum mihi videretur, si recte memini, non diligentissime exponi a Xenophonte quae istuc pertinerent. In ipso principio eius narrationis Grotium quoque haerere video l. c. p. 180. Sed operae pretium est singula excutere. Quum initio dixisset Xenophon duo de illis praetoribus, Protomachum et Aristogenem, non rediisse Athenas, ita pergit: τῶν δὲ ἐξ καταπλευσάντων — Ἀρχέδημος τότε προεστηκὼς ἐν Ἀθήναις, καὶ τῆς Δεκελείας ἐπιμελούμενος, Ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγόρει ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἐξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δήμου. κατηγόρει δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας. καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν Ἐρασινίδην. Nihil in his convenit cum iis, quae aliunde cognita et indubitata sunt. Inutile est quaerere quis fuerit iste Archedemus: sed quum dicitur προεστηκὼς ἐν Ἀθήναις, unumquemque qui Graece noverit et hoc adiectum offendat necesse est, et quod desideratur genitivus cum illo participio iungendus. Androcles quidem appellatur τοῦ δήμου μάλιστα προεστώς, apud Thucydidem VIII. 65, et quid sit προεστάναι τοῦ δήμου intelligitur ex eodem VI. 28, sicut τοὺς τοῦ δήμου προεστηκότας appellat Lysias Agorat. § 7, qui προστάται τοῦ δήμου appellantur Thucydidi VIII. 89. VI. 35; absolute quidem hoc usurpari non puto. Scribere potuit Xenophon προεστὼς τοῦ δήμου ἐν εὐθύναις. — Difficilius aliquanto est de eo pronunciare, quod statim de eodem Archedemo additur, καὶ τῆς Δεκελείας ἐπιμελούμενος. Boeckhius (cuius alteram editionem Oecon. Civ. Athen., quum sua ederet, ignorasse videtur Grotius) amplectitur L. Dindorfii correctionem, sic legere iubentis, Ἀρχέδημος ὁ τοῦ δήμου τότε προεστηκὼς καὶ τῆς διωβελίας ἐπιμελόμενος. vid. Boeckh. I. p. 311. In hac correctione primum hoc mihi displicet, quod articulum ὁ praeposuit reliquis, quasi illa populi προστασία certum quoddam munus fuisset. Tum, quod omisit ἐν Ἀθήναις, exspectasses aliquam certe rationem redditam esse. Postremam correctionem (διωβελίας) ita defendit et explicat

Boeckhius, ut dicat, demagogi praecipuum officium esse curam gerere τοῦ θεωρικοῦ, et Archedemum accusasse Erasinidem, quod pecuniam ex Hellesponto haberet, quae aerario deberetur: quid autem magis aequum esse quam ut sumamus Archedemum illam pecuniam et mulctam Erasinidis distribuere voluisse, ideoque tangi eum ex obliquo a Xenophonte, quasi cura διωβελίας aut τοῦ θεωρικοῦ duceretur: tum addit, fieri posse ut ea cura magistratui cuidam mandata fuerit; tum nihil impedire quo minus Archedemus Hellenotamias esset. Hucusque Boeckhius, cuius argumentationem Latine reddere operam dedi. Quare cuncta ista mirabilia mihi videantur, nihil est cur reticeam.

Non equidem improbo διωβελίας appellationem ad duo obolos referri, qui ex Theorico tribui solebant, quod imprimis confirmatur illo loco περὶ Συντάξεως p. 169. init., quem indicat Boeckhius: sed quum ὁ ἐπιμελόμενος vix dicatur nisi de certo magistratu, quum praeterea, ut constat, ipsa illa merces ex ea pecunia solveretur, quam tenebant Hellenotamiae, totumque hoc institutum μισθοφορᾶς veteri lege niteretur, quam instauraverant Athenienses post Quadringentos primum, tum τοὺς πεντακισχιλίους, sublatos, non intelligo qualis eius rei peculiaris cura cogitari possit, quae scilicet hoc quoque ageret, ut aerarii debitores persequeretur, quale quiddam in Archedemo intelligere videtur Boeckhius: nihil certe eius generis deprehenditur in eorum magistratuum descriptione qui ἐπὶ τοῦ θεωρικοῦ appellabantur: conf. Boeckh. lib. cit. II. 7. p. 249. sqq. Neque hoc omittendum est, sine exemplo istiusmodi magistratum participio (ἐπιμελόμενος) designari, potiusque, ut in aliis negotiis, ἐπιμελητὴν appellandum fuisse. Fac tamen non contendere Boeckhium, ut magistratus fuerit Archedemus, sed hoc dixerit Xenophon, eum defendere ac tueri tantum voluisse istius aerarii copiam: sed nemo dicat in ea re ἐπιμελεῖσθαι, quemadmodum nemo dicat πολιτείας, aut ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι.

Postremo vehementer dubito an διωβελίας vocabulo obiectum curae aut potestatis publicae indicari potuerit, quoniam eo non complexus quidam universi negotii significatur, sed διωβελία nihil aliud est nisi ipsi duo oboli, qui singulis tribue-

bantur, quae eadem ratio valet in ἐπωβελίας vocabulo. Itaque neque apud Aristotelem, neque in Inscriptionibus, quo nos remittit Boeckhius, διωβελία intelligi potest institutum quoddam, a peculiari magistratu regendum, sed ipsum illud est, quod singulis de aerario tribuitur, quemadmodum in Inscriptionibus σῖτος commemoratur equitibus tribuendus, neque usquam appellatur σίτου ἐπιμελόμενος. Donec ista expedientur, licebit mihi, spero, Dindorfii coniecturam ut minus consideratam repudiare, et exspectandus est, qui inexplicabili illi Δεκελείας aliud substituendum excogitet. Non reticebo tamen ea, quae Archedemi nomini subiiciuntur fere inepta mihi videri. Quid attinebat huius hominis singularem quamdam potestatem describere? Non solet ita Xenophon, ubi Athenarum res explicat. Quid porro est illud, quod de isto Archedemo dicitur, eum Erasinidi ἐπιβολὴν ἐπιβαλεῖν? Erat ea potestas certorum magistratuum, et plerumque excludebat causae disceptationem in tribunali, quae ipsa tamen h. l. cum illa mulcta coniungi videtur (κατηγόρει ἐν δικαστηρίῳ). Sed, quae crimina in Erasinidem coniiciebat Archedemus, ἐξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δήμου, tum περὶ τῆς στρατηγίας, tanta erant ut nullo modo per ἐπιβολὴν vindicari possent. Quo consilio igitur istius ἐπιβολῆς facta mentio est? — Sed ne ea quidem quae sequuntur quo modo expediam reperio. In diligenti verborum interpretatione haec dici videmus: »sex illos praetores Archedemus, Erasinidi multa irrogata, »accusabat in tribunali, contendens eum (igitur Erasinidem, »non sex illos) pecuniam publicam tenere:" et de hoc uno nunc sermonem esse confirmatur sequentibus, in quibus dicitur, »tribunali visum esse in vincula coniicere Erasinidem." Dicendumne est verba illa τῶν δὲ ἐξ καταπλευσάντων sic interpretanda esse, »ex iis qui domum reverterunt?" Vix probem. Manet autem hoc, ut quaerendum sit, unde et ex qua actione Erasinides in ius vocatus fuerit: quamquam si in εὐθύναις crimen peculatus obiectum esse ponamus, necessario hoc in tribunali disceptandum fuit, neque absonum est ut ibidem περὶ τῆς στρατηγίας accusaverit Archedemus: hoc tantum novum est, quod nullam aliam, praeter δεσμὸν, poenam in eo crimine pronuntiavit tribunal. Tanto magis haec vere mirabilia ap-

pellari possunt, quod ipsa locutio (ἔδοξε τῷ δικαςηρίῳ) non tantum minus solemnis, sed impropria etiam est, quandoquidem istud ἔδοξε de Senatus tantum et populi decretis dicitur, de tribunalis autem sententia dici oportebat δεσμὸς κατεγνώσθη. Nihil horum exploratum est a Grotio l. c. p. 180. seq.: nihilominus non difficile erat demonstrare, δεσμὸν non esse poenam a tribunali pronuntiandam.

Statim sequitur apud Xenophontem, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγοῦντο οἱ ςρατηγοὶ περί τε τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Igitur, quum haec fierent, iam factum erat iudicium Erasinidis, isque in carcerem traditus, ita ut nunc quinque tantum praetores in senatu de rebus gestis explicare potuerint. Tamen in illo populi iudicio sex damnati sunt (ut est apud Xenophontem l. c. § 38), et Erasinides ita bis damnatus fuerit necesse est. De ipsis praetoribus, non ut solet, dicitur διηγοῦντο ἐν τῇ βουλῇ. Dicebantur plerumque ἀπαγγέλλειν qui in Senatu aut in concione referrent quae ab ipsis gesta essent, vel in legatione, vel in imperio. Quod autem additur, καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος, videntur iam tum praetores defendisse id quod omisissent. Sed quum in eodem Senatu decretum, auctore Timocrate, narretur, praetores vinctos populo tradendos esse, necessario prius exstitisse oportet εἰσαγγελίαν quamdam, et κατηγορίας τῶν ςρατηγῶν, fierique potest ut Xenophon significare voluerit, harum criminationum in Senatu auctorem fuisse Timocratem: et Τιμοκράτους εἰπόντος tum demum proprie dicitur, si psephisma conditur, sicuti § 9. Καλλιξένου εἰπόντος. Credibile tamen non est Senatum in ea re quidquam decrevisse nisi audita disceptatione inter praetores et eos qui proditum officium iis obiicerent: non fuit illud iudicium (κρίσις), neque praetores ad illam disceptationem citati fuerunt, ut interpretatur Grotius [2]).

Timocratis autem illud decretum, ex quo, ut Xenophon tradit, ἡ βουλὴ ἔδησε quinque praetores, videndum est an cum illorum temporum institutis conveniat. Quae esset Senatus in

---

2) p. 180. fin. » — before the generals were summoned before the Senate »to give their formal exposition etc. — "

istiusmodi negotiis potestas, novimus e iureiurando Senatorio, cuius celebratam particulam exponit Demosthenes Timocrat. p. 745—747. Perspicuum est ex illa disputatione, in carcerem tradendi absolutam potestatem fuisse tributam τοῖς δικαστηρίοις, Senatum autem, quos in custodiam tradi vellet, iis liberum relinquere debuisse fideiussores (ἐγγυητάς) dare, praeterquam si quis deprehensus esset ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως ἢ ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, ἢ τέλος τι πριάμενος — μὴ καταβάλλῃ. Hinc iure suo, aliquot annis post, Senatus psephisma condidit de prehendendo Agorato: vid. Lysias Agorat. § 22 sq., quamquam missi Senatores eum sponsoribus concesserunt. Et videtur penes Senatum fuisse utrum sponsores admitterentur necne: itaque quum primum in concione causam defendissent praetores, ἐβούλοντο, inquit Xenophon § 7, πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι, quod non alio pertinere potuit, nisi uti iam comprehensi praetores datis sponsoribus solverentur. Sed causa tam gravis videbatur Senatui, ut per interpretationem non dubitaret eam eiusdem generis iudicare atque προδοσίαν τῆς πόλεως. Omnino in gravioribus criminibus facile excogitabant eiusmodi formulam, quae sine ullo negotio dilatari posset, ut quaevis delicta comprehenderet. Quae enim extraordinaria erant, quaeque nulla certa lex regebat, in iis eam formam iudiciorum plerumque sequebantur, quae definita esset certis quibusdam delictis. Hinc explicandum quod Euryptolemus commendabat, ut secundum Canoni psephisma vellent κρίνειν τοὺς στρατηγούς. Sed Canoni psephisma non ipsum illud praetorum delictum indicabat, quum huius esset sententiae, ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ. Xenophon § 21: in quo exemplo participium δεδεμένον arguit, in huiusmodi causis Senatum liberam habuisse potestatem in carcerem tradendi; nec nisi ita esset, potuissent praetores, ex illo psephismate, ἐς τὸν δῆμον παραδοθῆναι: Xenoph. § 3. Igitur in praetoribus Senatus usus est ea potestate, quae non nisi in gravissimis delictis concessa erat, nec praetoribus sponsores dare licuit, quod ipsum civibus cautum erat ἀκρίτοις, ἵνα μὴ διὰ τὸ δεδέσθαι χεῖρον ἀναγκάζοιντο ἀγωνίζεσθαι ἢ καὶ παντάπασιν ἀπαράσκευοι εἶεν. Demosth. Timocrat. p. 745. Hanc igitur iniquam conditionem impositam

fuisse videmus praetoribus. Et e Timocratis psephismate non, ut in aliis causis, iudicium mandabatur Thesmothetis et τῷ δικαστηρίῳ, sed definiebatur ut κρίσις fieret ἐν τῷ δήμῳ, ubi qui vellet accusaret, sicut fieri solebat in iis iudiciis, quae publice suscipiebantur, non per γραφὴν unius cuiusdam actoris instituebantur. Accusatorum princeps erat Theramenes, qui ipse trierarchus fuerat in illo proelio: de quo haec verba attendenda sunt Xenophontis § 4. δικαίους εἶναι (τοὺς στρατηγοὺς) λέγων λόγον ὑποσχεῖν, διότι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς. i. e. praetores culpam contraxisse, ἀδικεῖν, quod naufragos non servassent. Additur, ὅτι μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήπτοντο, ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυ μαρτύριον, καὶ (fort. leg. ἣν) ἔπεμψαν οἱ στρατηγοὶ ἐς τὴν βουλὴν καὶ ἐς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ἢ τὸν χειμῶνα. Igitur, quod in controversiam veniebat, cuius dirimendae causa praetores παρεδόθησαν ἐς τὸν δῆμον (non statim ut κρίσις institueretur), utrum in iudicium vocandi essent (λόγον ὑπέχειν, ut § 34.) quod naufragos non sustulissent, quum nihil excusarent praeter vim tempestatis, nec ne, id propterea dirimendum erat, quoniam nulla lex erat, quae hoc delictum ipsis verbis indicaret et comprehenderet, si quidem neque ea προδοσία erat, neque κατάλυσις, neque ἀπάτησις τοῦ δήμου. Non fuisse hanc veri nominis κρίσιν inde quoque coniicere licet, quod praetoribus in ea concione οὐ προυτέθη λόγος κατὰ τὸν νόμον, nec nisi breviter singulis defendere se concedebatur: § 5. Legitima dicendi forma, si κρίσις spectaretur, fuisset ὅτι χρὴ κρίνεσθαι ἐν τῷ δήμῳ. Igitur in prima illa concione non nisi altercatio fieri potuit, neque de sententia certa populus in suffragia mitti; ideoque res in aliam concionem relata est, quum hoc tantum Senatui mandaretur, ut προβούλευμα afferret ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοιντο, i. e. ad quam normam huius novae causae iudicium esset instituendum, ita ut primum quaereretur utrum viderentur praetores ἀδικεῖν, tum quae poena esset definienda. Quod autem addit Xenophon § 7, tum sero iam fuisse, ita ut manuum suffragia conspici facile non potuissent, non inepte quidem Grotius p. 191. inde conficit, multorum orationibus tempus absumi debuisse, non tamen negligendum erat

mense Octobri, in quem illa concio incidebat, non adeo sero advesperavisse.

De Apaturiis, quae exceperunt illam priorem concionem, nihil attinet disputare: sed discedo a Grotio quum interpretatur haec verba Xenophontis § 8. *οἱ περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ ξυγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων* [3] —. Non est in istis hominibus ullus simulatus luctus intelligendus, quem argento conduxisset Theramenes, neque hoc inest in verbo *παρασκευάζειν*, nec quidquam aliud est *παρασκευή*, sicut *παράταξις* (ut et aliis Oratorum locis, et initio Ctesiphonteae) nisi comparatio et excitatio multorum, ut praesentia sua suffragationem praestarent, suscepta a causae actore. Sine ulla corruptionis suspicione intelligimus haec plane dici a Thucydide III. 36, in causa Mytilenaeorum, *παρεσκεύασαν τοὺς ἐν τέλει ὥςε αὖθις γνώμας προθεῖναι καὶ ἔπεισαν ῥᾷον* —: eodemque modo de Pisandro in conspiratione tollendae democratiae, *παρασκευάσαι* ponitur VIII. 54. fin. Theramenes igitur, quique eodem animo erant in praetores, nihil malis artibus usi sunt, feceruntque id quod fieri et solebat et licebat, neque ea *παρασκευῇ* commemoranda ullam invidiam illis conflare voluit Xenophon, ut perperam Grotius suspicatur. In hoc quoque, nisi vehementer fallor, discedit vir eruditissimus a simplici sententia verborum Xenophontis, quod putat istos homines luctu squalidos comparatos dici a Theramene, ut sic Apaturiis interessent; contra, qui istic cum luctus indiciis essent, hos perduxisse eum dicitur, ut, quod ipsi fortasse omisissent, eo habitu in concionem venirent, itaque reliquorum civium animos et misericordiam commoverent, quasi omnes tanto numero cognati essent eorum qui periissent, quamquam ex iis multi alios lugerent.

Dicitur praeterea Theramenes *πεῖσαι Καλλίξενον ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν ςρατηγῶν* § 8, in quo abutitur Xenophon verbo

---

3) Grotius p. 193. »Xenophon in his narration describes this burst of feeling at the Apaturia as false and factitious, and the men in mourning as a number of hired impostors, got up by the artifice of Theramenes.

κατηγορεῖν. Ipsae enim κατηγορίαι, ut statim post in ipso Callixeni psephismate dicitur, iam in prima concione auditae fuerant; nunc autem nihil a Senatu postulabatur praeterquam ut auctor esset populo ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοιντο, quod ipsum vel ita definire licebat, ut iusta, quae lege deberentur, reis concederentur, vel ut iis sublatis ipsi in deteriori conditione essent: postremum hoc, ut apparet, pertulit Callixenus, sed neque hoc erat κατηγορεῖν, neque, quod fortasse cui in mentem veniat, κακηγορεῖν, et exspectasses ἀπολλύναι τοὺς ϛρατηγούς.

Callixeni psephisma, quo continebatur ἡ τῆς βουλῆς γνώμη ad populum deferenda, recitatur omissa solemni formula quae perpetuo psephismatis praemitti solebat, in qua fuerat hoc, Καλλίξενος εἶπε. Hoc postremum indicavit Xenophon verbis Καλλιξένου εἰπόντος. Non attendit satis hoc Grotius, quum exponebat »hoc psephisma in concione recitatum et latum esse »ab ipso Callixeno [4]." Primum nullum ferebatur psephisma, nisi praeposito nomine auctoris, sine quo vanum fuisset institutum παρανόμων γραφῆς, cuius metu admodum impedita fuit Athenis dicendi libertas: tum non auctor recitabat in concione, sed recitandum dabatur vel γραμματεῖ, vel uni de proëdris. Conf. quae dixi supra § 15. pag. 172.

Et quandoquidem semel ingressi sumus Xenophonteae narrationis in hac miserabili causa explorationem, nolo reticere aliquid hoc loco turbatum mihi videri, ubi post recitationem istius psephismatis, haec subiiciuntur, § 11: παρῆλθε δέ τις ἐς τὴν ἐκκλησίαν, φάσκων, ἐπὶ τεύχους ἀλφίτων σωθῆναι· ἐπιϛέλλειν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἐὰν σωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ, ὅτι οἱ ϛρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίϛους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. Haec ubi reddit Grotius [5]), hoc ordine facit, ut videatur factum esse postquam Lyciscus minis deterruisset Euryptolemum, quo minus Callixenum παρανόμων in ius vocaret. Et sane quae de Euryptolemo narrantur, necessario statim post recitatum psephisma facta sunt, omnisque

---

4) p. 195: »as soon as the assembly met, it was read and moved by Kallixenus himself, as coming from the Senate —."

5) p. 198 sq.

contentio continuo fuit de eo, utrum psephisma legum severitatem et aequitatem servaret, nec ne. Igitur non tantum istius hominis denuntiatio non erat huius loci, sed omnino nihil attingebat praesentem contentionem. Ideo miror rem ita exponi, quasi iste ad verba facienda ad populum prodiisset, et demonstrari hoc inesse in verbo παρῆλθε. Non attendit ista, παριέναι, παρελθεῖν, παρελθών, ubi narrentur ea quae concionis essent, (sicut Thucydid, III. 36 et 41.) aut absolute dici solita esse, aut addito ἐπὶ τὸ βῆμα, numquam addi potuisse εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Igitur apud Thucydidem VI. 25. dicitur παρελθών τις τῶν Ἀθηναίων, sed in ipsa deliberatione, quae instituta erat, cum Niciae interpellatione, qui modo verba fecerat. Xenophon autem hoc loco nihil, ut mihi videtur, commemorare potuit, nisi accessisse quemdam in concionem, qui quam plurimos posset excitaret adversus praetores, narrando quid sibi accidisset: accedit quod illud ipsum nunc quidem in controversiam non veniebat, quippe constabat τοὺς ναυαγοὺς non servatos esse a praetoribus, sed utrum hi defendere hoc nec ne possent. Concedo igitur Grotio alios quoque tum fuisse, qui alia eiusdem generis narrarent, aut dictitarent; sed erant hae querelae in multitudine sparsae, non orationes ex superiori loco ad populum habitae.

De Canoni psephismate, cuius diligentiam Euryptolemus servari postulabat in hac causa praetorum, ita dissentio a Grotio, ut non putem eius praescriptis contineri illud δίχα ἕκαστον κρίνεσθαι. Primum, nihil eius generis apparet in iis verbis, quibus Euryptolemus § 21 eius psephismatis capita describit: quod si fuisset non sane illud omisisset ad suam sententiam commendandam. Tum si quid huiusmodi illo psephismate praeceptum fuisset, non alterutrum fieri posse concessisset Euryptolemus in praecedentibus verbis (§ 20. τοὺς ἀδικοῦντας κολάσεσθε ᾗ ἂν βούλησθε δίκῃ, καὶ ἅμα πάντας, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον). Postremo, ubi brevissime Euryptolemi γνώμη enunciatur § 37. et dicitur κατὰ τὸ Κανώνου ψήφισμα κρίνεσθαι τοὺς ἄνδρας, δίχα ἕκαστον, perspicuum est, δίχα ἕκαστον, addi de ipsius Euryptolemi sententia, nec contineri illo psephismate, quemadmodum supra iam, § 24, post aliarum quo-

que legum mentionem, addiderat de suo καθ' ἕνα ἕκαστον, quum hoc praesertim nulla usquam lege, quantum memini, praeceptum fuerit. Haec igitur Euryptolemi sententia, quam ipse scripto consignatam prytanibus tradidisse putandus est (ἔγραψε γνώμην), ut de ea populus in suffragium mitteretur, adversabatur ei, quam Senatus tulerat, quae praeterquam quod criminis disceptationem tollebat, hoc quoque continebat ut de omnibus μιᾷ ψήφῳ pronuntiaretur.

Hoc postremum igitur, contrarium legibus omnibus, quibus civium iura et libertas defendebantur, in primis tyrannicum, recte noluit Socrates ἐπιψηφίζειν, utpote παρὰ τοὺς νόμους (sicut dicitur in Memor. Socrat. I. 1. 18. conf. IV. 2. 2, ubi corrigendum ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) et, quod eodem redit, negabat se nisi κατὰ νόμον ποιήσειν, ut dicitur Hellen. l. c. § 15. Eodem modo leges violatas esse conqueritur Lysias Contr. Eratosth. § 52, ubi hunc accusat τριακοσίους τῶν πολιτῶν ἀπαγαγεῖν εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ μιᾷ ψήφῳ αὐτῶν ἁπάντων θάνατον καταψηφίσασθαι. Servare solitos esse vel proëdros vel prytanes, quid ex legibus liceret ἐπιψηφίζειν, intelligitur e Demosthen. Timocrat. p. 749. init.

Ceterum non tantum in Canoni psephismate, sed per totam normam iudiciorum Athenis hoc servabatur, κρίσιν eo contineri maxime, ut iusta criminis disceptatio concederetur, ideoque tyrannicum esse ἄκριτον damnare: quod ne everteretur vel negligentia vel pravo studio iudicum, horum iureiurando hoc quoque continebatur, ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ἀμφοῖν. Demosth. Timocrat. p. 747. a qua norma in uno discedebatur ostracismo, siculi recte observatur ab Andocide qui dicitur contr. Alcib. § 3.

Quoniam ea disputatio cum hoc loco coniungi solet a viris doctis, verbo dicamus de Aristophane Eccles. 1089—91, quo uno loco, praeter Xenophonteum, Canoni psephismatis memoria servata est. Contra Thirlwallum contendit Grotius [6]), iuvenem illum non cum rei conditione, sed cum tribunali se conferre, ita ut per iocum βινεῖν ponatur pro κρίνειν, dicat-

6) p. 197.

que ille »necesse nunc esse ut in duas partes dividatur, si»cut tribunal iudicans ex Canoni psephismate, ut hoc negotio »fungatur;" utque quaerat, »quomodo fieri possit ut utrique »simul operam det." In hac interpretatione statim hoc offendit, quod cum tribunali se confert iuvenis ille, quae similitudo nulla esse potest: quid porro magis aequum est, quam ut cogitetur de reo, cum cuius conditione suam conferat iuvenis? qui praesertim prehensus et ἑλκόμενος in diversa non habeat quo se vertat. Accedit quod illa tribunalis similitudo nihil magis Canoni psephismati, quam cuivis alii iudiciorum legi conveniret, quum tamen necesse sit ut similitudo in eo quaeratur, quod istud psephisma peculiare habuerit. Sed in ipso illo psephismate, quantum eius nobis cognitum est e Xenophonte, hoc unum proprium fuisse videtur, oportere reum δεδεμένον ἀποδικεῖν, quod participium ille ludens mutat in διαλελημμένον.

Euryptolemi elegans et prudens oratio luculenter exponitur a Grotio [7]), sed pauca quaedam attendenda restant. Statim ab initio § 16, prae se fert velle se partim accusare Periclem et Diomedontem, partim defendere, partim ea commendare quae utilia sint. Tum pergit § 17. hoc modo: κατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν, ὅτι ἔπεισαν τοὺς ξυνάρχοντας βουλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βουλῇ καὶ ὑμῖν, ὅτι ἐπέταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ — ἀνελέσθαι τοὺς ναυαγούς, οἱ δὲ οὐκ ἀνείλοντο. Εἶτα νῦν τὴν αἰτίαν κοινὴν ἔχουσιν ἐκείνων ἰδίᾳ ἁμαρτόντων· καὶ ἀντὶ τῆς τότε φιλανθρωπίας νῦν ὑπ' ἐκείνων τε καί τινων ἄλλων ἐπιβουλευόμενοι κινδυνεύουσιν ἀπολέσθαι. Apparet Periclis et Diomedontis φιλανθρωπίαν hanc intelligi, quod noluissent eas literas publicas domum mitti, e quibus constaret negotium a praetoribus mandatum fuisse istis trierarchis, quos non perfecisse istud. In hac necessaria sententia molestum est ἔπεισαν, de quo tamen assentire nequeo Grotio p. 184, accipiendum esse et posse accipi, tamquam si esset ἀνέπεισαν· nihil efficitur exemplo Thucydidis III. 32, ubi ἐπείσθη longe diversam habet rationem, Credo Xenophontem voluisse οὐκ εἴασαν.

---

7) p. 201. sq.

In iis quae statim sequuntur, tollenda est prava distinctio, quae divellit in Editionibus ea, quae arctissime cohaerent, hoc modo: *οὐκ ἂν ὑμεῖς γ' ἐμοὶ πείθησθε τὰ δίκαια καὶ ὅσια ποιοῦντες, καὶ ὅθεν μάλιστ' ἀληθῆ πεύσεσθε κτέ.*

Quum dixisset velle se ut secundum Canoni psephisma praetores iudicarentur, cuius aequitatem laudaverat, addit: *τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τοῦτον τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις.* Statim absurdum videri debet, si dixisset *τοῦτο* (i. e. *κατὰ τὸ Κανώνου ψήφισμα κρίνεσθαι τοὺς ἄνδρας*) *εἰ βούλεσθε*, iudicate eos secundum aliam legem. Suspicor tamen non nisi hoc voluisse Euryptolemum, quum reliquae leges postularent *κριθῆναι ἐν δικαστηρίῳ*, ideo nunc, quum populus *τῇ κρίσει* fungi vellet, valere oportere Canoni psephisma, in quo populi iudicium sumeretur, et praescriberetur reum *δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ.* Itaque, quum postremo § 37. ipse praeferat Canoni psephisma, nunc autem optionem facere videatur utra lege uti vellet populus in praetorum crimine, necesse erit corrigere *τοῦτο δ' εἰ μὴ βούλεσθε* —.

Turbatum est in § 28. Dixerat, si Callixeni psephisma probabitis, fieri potest ut insontem condemnetis, *μεταμελήσει δ' ὕστερον.* Tum subiicitur, *ἀναμνήσθητε ὡς ἀλγεινὸν καὶ ἀνωφελὲς ἤδη ἐστί· πρὸς δ' ἔτι καὶ περὶ θανάτου ἀνθρώπους ἡμαρτηκότες.* Nullo modo haec sibi constare, apertum est. Intelligerem si hoc modo scriptum esset: *τότε δ' αἰσθήσεσθε ὡς ἀλγεινὸν καὶ ἀνωφελὲς ἡ μετάνοιά ἐστι, πρὸς δ' ἔτι καὶ περὶ θανάτου εἰς ἀνθρώπους ἡμαρτηκότες.* Conf. § 20.

Quum populus in suffragia mitteretur, utram sententiam, Euryptolemi an Senatus probaret, primum accepta est Euryptolemi sententia: sed *ὑπομοσαμένου Μενεκλέους καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης, ἔκριναν τὴν τῆς βουλῆς.* Non videntur

---

8) p. 203. »It seems to me here to denote, an objection taken on formal grounds, and sustained by oath either tendered or actually taken, to the decision of the prytanes, or presidents. These latter had to declare on wich side the show of hands in the assembly preponderated: but there surely must have been some power of calling in question their decision, if they declared falsely, or if they put the question in a treacherous perplexing, or obscure manner etc.''

consentire viri docti de eo, qualis fuerit illa Meneclis ὑπωμοσία, et quid spectaverit. Postremo Grotius [8]) sic eam interpretatur, ut fieret obiectio, iureiurando firmata, qua usus esset Menecles contra id quod prytanes proclamassent, quaque eorum fidem in dubium vocasset, itaque coëgisset eos populum iterum in suffragia mittere. Nihil in omni iudiciorum disciplina, qualem Athenis obtinuisse novimus, reperio quod illam opinionem tueatur. Una et simplex ratio est ὑπωμοσίας, nempe quae continebat denunciationem instituendae παρανόμων γραφῆς adversus psephismatis auctorem. Huius denunciationis tanta erat vis, ut etiam quod suffragiis acceptum et probatum esset irritum redderet, donec de ea causa iudices ἐν δικαςηρίῳ pronuntiavissent, si quidem heliastae erant correctores concionis, et τὸ δικαςήριον ἁπάντων κυριώτατον. Erat igitur ὑπωμοσία quasi provocatio a concione ad iudicum potestatem, et Menecles nunc eodem auxilio utebatur adversus Euryptolemum, quo hic, modo ante, sed frustra, usus erat adversus Callixenum, § 12. Sed quemadmodum tunc Euryptolemo reclamabat turbulenta multitudo, ita nunc Menecli favebat, eodemque terrore prytanes adductos esse intelligo, ut statim de Senatus psephismate populum in suffragia mitterent (conf. § 15), nec tanto multitudinis studio consentaneum erat ut res in aliam concionem reiiceretur: quin ipsa condemnatio (§ 38. καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο —) in tanta festinatione continuo secuta est.

De postrema parte huius narrationis Xenophonteae dixi nonnulla in Epistola ad Hermannum versus finem. Quum dicitur ἐψηφίσαντο προβολὰς εἶναι, disceditur ab ingenio τῆς προβολῆς, quam unusquisque προβάλλεσθαι poterat in quemcumque vellet, quamque si populus probaret dicebatur καταχειροτονεῖν τοῦ προβληθέντος, sicut e Demosthenis Midiana init. cognitum est. Propterea ne cogitari quidem potest psephisma, quo decretum esset in genere ut fierent προβολαί in eos qui populum decepissent, quemadmodum Grotius probare videtur p. 205. Non indigebat προβολὴ concionis auctoritate; sed, quam quis proferret, eam concio χειροτονίᾳ probare poterat, ita ut ὁ προβληθεὶς iudicio tribunalis destinaretur, et, ut in Xenophonte videmus, nunc quidem addito, ut statim sponsores daret,

non ἐὰν κριθῶσιν, sicut edi solet, sed ἕως ἂν κριθῶσιν, ut corrigendum est.

Inter eos, quos illae προβολαὶ attingerent, non videtur fuisse Theramenes, quamquam princeps fuerat eorum qui praetores accusarant; sed nullius ipse psephismatis auctor fuerat, neque ὑπωμοσίαν attulerat. Itaque videmus eum sequenti anno, quum numerum praetorum augerent Athenienses, crearentque Menandrum, Tydeum, Cephisodotum πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι (Xenoph. Hellen. II. 1. 16), ipsum quoque suffragiis creatum esse, sed tum ἀποδοκιμασθῆναι, οὐ νομιζόμενον εὔνουν τῷ πλήθει (Lysias Agorat. § 10), ut tamen quis suspicetur istam praetorum accusationem invidiae causam fuisse.

In unius praetoris nomine turbatum videtur ab ipso Xenophonte, cuius σφάλμα non advertit Grotium p. 159 et 180. Nam decem praetores bis appellantur, primum Hellen. I. 5. 16. iterum 7. init.: sed postremo loco Lysias appellatur (ut 6. 30), quem priori loco (ut 6, 16.) Leontem appellaverat. Tum neglexerat commemorare, ante proelium apud Arginusas unum de decem, Archestratum, periisse apud Mytilenam, de quo bello narraverat I. 6. 16. sqq. Archestrati interitum commemorat Lysias Ἀπολ. Δωροδ. § 7.

Tribus annis antea in ius vocatus fuerat Anytus, quem Athenienses triginta triremibus praefectum miserant ut Pylum obsidione liberaret, quique re infecta domum reverterat, neque ulla defensione in iudicio utebatur, praeterquam quod vi tempestatis a Malea reiectus fuisset. In hoc quoque iudicio, utrum ἐν τῷ δήμῳ an ἐν δικαστηρίῳ ignoramus, iram multitudinis ille expertus esset, nisi primus iudices corrupisset. Haec qui tradiderint, indicantur a Grotio l. c. p 131: sed de hoc iudicio silet Xenophon Hellen. I. 2. fin.

§ 20.

Interponamus nonnulla ex Latinarum literarum observatione. Quae nuper (Vol. VIII. p. 195.) de Ciceronis Vatiniana disputavi, novis quibusdam inventis cumulanda sunt. Non acriter contendo, sed suadeo ut in § 2. legatur, *nulla me causa impulit* (ab Ernesto commendatum), *nisi ut ferocitatem tuam*

istam comprimerem, ut audaciam frangerem, ut loquacitatem — retardarem, pro *et aud. — et loquac.*

Non me poenitet in § 8. correxisse *requirebat eius cuius* — (vitiose tum editum est *requirit*): sed ea ratio cogit, ut initio *nemo humanitatem* legatur, omisso, quod adiicitur, *meam.* Vanitatem huius pronominis vitavit Orator ea enunciandi forma, quam restitui.

Quod in § 11. abiicienda censebam verba *in adolescentia*, non, spero, quisquam a me dissentiet propter locum Muren. § 63, ubi *in adolescentia* cum excusatione eius aetatis dicitur, aut Coelianae § 43, ubi *in adolescentia* necessario dicitur. Sed in eadem § 11, ubi editur *quum P. Sestius quaestor sit cunctis suffragiis factus*, tollendum est interpolatum *quaestor.* Qui inseruit, ignorabat *factum* quem dici, cui opponeretur *praeteritus*, sine adiecto nomine honoris, ut Planc. § 14, 16 et 52. et passim. Solet ita, ubi vel nihil interest qui honor intelligatur, vel id ipsum e reliqua oratione apparet. Igitur Muren. § 18. *quum multi pares dignitate fiant*, et ibid. § 45, *alium faciam*, § 50. *si ille factus esset.* Tum Verr. II. § 121. Eodem iure in § 20. abiiciebam *augur.* Praeterea, Ernestus iure censuit *sit* mutandum esse in *esset.*

Non dissimilem interpretationem irrepsisse suspicor in hunc locum, qui est § 22: *idemque tu quum — M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus expulisses, inclusum domi contineres.* Neque supra § 10, neque usquam memini, ub *templa* appellentur, addi *loca publica*, quae recte et suo loco dicuntur v. c. Verr. II. § 66. (*loca communia*, ibid. § 112.) et Agrar. II. § 36. Quare satis erit haec servare, — *templis expulsum inclusum domi contineres:* nam ita quoque tollendum est asyndeton h. l. minime opportunum.

Sunt complura eiusdem generis ab Ernesto commendata, sed spreta a novissimis editoribus. Tanto facilius fero mea saepe negligi, eiusmodi scilicet quorum me post diuturnam considerationem nondum poeniteat: complura enim excidisse mihi fateor, in quibus meum ipse errorem agnoscam, quaeque si otium fuerit retractabo. Sed in Sestiana § 102. fin. vere monuisse mihi videor de emblemate eiiciendo (Schol. Hypomn. I. p. 110): et confirmare lubet suspicionem meam du-

plici observatione. Nam istud, *alio loco*, recte tum dicitur, si refertur ad eiusmodi orationem, quae iustam argumentorum distributionem ordinemque prae se fert, sicuti in Planc. § 8. *sed hoc totum agetur alio loco*, nempe inde a § 27, ubi proprie de laudis et dignitatis contentione inter Plancium et Laterensem disputat: eodemque modo Leg. Manil. § 10, *de Lucullo dicam alio loco*, nempe § 20, quum antea tripartitam orationem fore descripsisset (§ 6), itaque Lucullum in alteram partem inclusurus esset. (Obiter, ne forte effluat, hoc adiiciamus, in illa § 20. ridicule propemodum edi solere, *in quo maxime laborandum est*, necessario corrigendum *elaborandum.*) Tum idem valet Flacc. § 55. et in Verr. II. § 15: et quod est in Verr. V. § 58, *quod alio loco ante dixi*, refertur ad Verr. IV. § 15. sqq., siquidem Actionem secundam in certas partes distribuerat: itaque, quod est ibid. § 88. fin., referendum ad Lib. IV. de signis. In Muren. § 4. quod dicit *ostendam alio loco*, pertinet ad § 79. fin. Ideo non assentior Ernesto, qui ad Div. VII. 1. 2, ubi de Aesopo narratur, *is iurare quum coepisset, vox eum defecit in illo loco,* SI SCIENS FALLO, censebat *loco* glossema esse: carmen enim iurantis per Iovem lapidem certis ac distinctis formulis continebatur: Aesopus igitur initium istius carminis pronuntiare potuit, sed vox eum defecit quum ad illum locum pervenisset. Alterum peccatum in illo Sestianae loco est *dixit* (quamquam facile, si necesse est, corrigendum), quoniam in referendis poetarum aut aliorum monumentorum verbis, praesens *dicit* servare solet Cicero, de quo more, si bene memini, alibi notavi. Ex simili observatione recte Madvigius in Verr. IV. § 31. (Epist. Crit. p. 64.) pro vulg. *retulit*, revocat ex Leid. *refert*: idque egregie confirmatur auctoritate loci Flacc. § 33. init. In Offic. II. § 53. interpolatum est illud *dixit*, per se vitiosum, ibique legendum censeo, post commemorata verba ex epistola Philippi, *bene ministrum et praebitorem, quia sordidum regi: melius etiam, largitionem corruptelam esse.* Alia similium interpolationum exempla indicavi ad Oratorem § 15. (p. 39.) Innumerabilia poterant exempla excitari huius formae, ut Fin. III. § 67. *praeclare enim Chrysippus, cetera nata esse hominum causa et deorum, eos autem communitatis*

et societatis suae. conf. V. § 58. Et memini *dixit* prudenter ab editoribus exclusum esse e loco Offic. III. § 58, post verba *se hortos non habere.* — De Sestianae § 103. init. addam nunc, necessario legendum esse, *praeclara enim ille praecepta dederat iuventuti*, non *illa:* intelligit poëtam, ut in praeced. *inquit.*

Sed quum ad Sestianam § 121. (*haec omnia vidi inflammari*) contulerim locum Milonianae § 90, hunc ipsum nunc suspicor Quintiliano obversatum esse XII. 10. 62, cuius locus corruptus describendus est. Exposito enim triplici dicendi charactere, subtili, grandi et medio (sicut in Ciceronis Oratore explicatur), grandis orator quibus artificiis suum locum tueri possit exemplis ostenditur e Ciceronis orationibus delectis: *hic orator et defunctos excitabit, ut Appium Caecum* (Coel. § 33): *apud hunc et patria ipsa exclamabit, aliquandoque Ciceronem in oratione contra Catilinam in Senatu alloquetur* (Catilin. I. 18 et 27). *Hic et amplificationibus extollet orationem, et in superlationem quoque erigetur: quae Charybdis tam vorax? et Oceanus medius fidius ipse* (Philipp. II. § 67). *Nota sunt enim iam studiosis haec lumina. Hic deos ipsos in congressum prope suum sermonemque deducet: vos enim Albani tumuli atque luci: vos, inquam, Albanorum obrutae arae, sacrorum populi Romani sociae et aequales* (Milon. § 85). *Hic iram, hic misericordiam inspirabit: hic dicet, te vidit, et appellavit, et flevit, et per omnes affectus tractatus hic itaque illuc sequetur, nec doceri desiderabit.* Postrema de auditore dicuntur, corrigendumque est *huc atque illuc sequetur.* Sed quae antecedunt, ut illa de Albanis tumulis, videntur mihi ad eandem Milonianam pertinere § 90 sqq., *haec vidimus*'ut dicat, non *te vidit:* neque de suo addidit Quintilianus, *et appellavit*, sed praecipit quid facere oporteat oratorem, *et appellabit* (ut Cicero ibid. § 91. *excitate, excitate ipsum, si potestis, ab inferis*) et *flebit* (ibid. § 92. *in nostro omnium fletu*, et 95. *ut ego nunc flens*).

Sed quoniam ita, nullo destinato consilio, ad praeclaram illam Sestianam revocatus sum, spero fore ut, quantumvis ea nimia sedulitas videatur, ornare nonnulla eorum quae tum disputavi mihi concedatur. Verbi causa, quod § 1, pro *ex hoc tempore*, demonstrabam corrigendum esse *is hoc tempore*,

exemplo firmatur hoc Verr. II. § 143: *quod si quem statuae magno opere delectant, et si quis earum honore et gloria ducitur; is haec tamen constituat necesse est* —. Tum Flacc. § 3: *si umquam respublica consilium — imploravit, hoc tempore implorat*, non *ex hoc tempore.*

Nondum repudio id, quod contendebam, in § 2. interpolata videri verba *iis potissimum vox haec serviat*, ideoque, ut Garatonio visum erat, tollendum esse *quia*, initio huius sententiae. Etiamsi verba illa ipsa per se probari possent, nullo modo ferenda esset tautologia, quae manifesto deprehenditur in his, *mea voce utar ad* —, et *vox mea serviet iis* —. Priori forma contentus in Miloniana § 2. scripsit Cicero, *si quid auctoritatis in me est, ea apud vos utar, qui eam mihi dederunt.* Sed ipsum *servire* ut *voci* tribuatur, in Ciceronis oratione concedi non potest, quippe, ut *inservire*, Offic. I. § 49, perpetuo de personis, non de rebus dicitur, (veluti Verr. III. § 9 et 94.) et incideret ea prosopopoeia in illud genus, quod notavit Porson. ad Eurip. Hecubam 297. Si tamen liceret, alienum esset *servire* ab huius loci sententia, quoniam ii demum *servire* dicuntur, qui omissa sui animi aut moris libertate alterius imperio aut voluntati se accommodant, id quod omnium minime valet in Cicerone, qui perpetuo instituto amicorum pericula defendebat: aut est *indulgere*, ut in Muren. § 6. *naturae meae consuetudinique servire.* Ne in Archiana quidem vitiosa illa prosopopoeia usurpatur, ubi § 1. haec leguntur: *quod si haec vox — nonnullis aliquando saluti fuit; a quo id accepimus — huic profecto ipsi — opem et salutem ferre debemus.*

Quae, laudato Madvigio, contra Orellium disputavi ad Sest. § 32. de consecutione temporum et modorum, et nullam haberi rationem eius verbi, quo non nisi forma sententiae enunciandae utuntur, neque eo primaria sententia continetur, multis exemplis firmari poterant, quorum unum apponam ex Orat. II. § 71: *videris — posuisse quid oporteret*, non *oporteat* propter *videris*, quoniam ipsa et primaria sententia est *posuisti quid oporteret.* Non attendit hoc Madvigius in Verr. IV. § 68. (Epist. Crit. p. 71), ut ostendi in Scholic. Hypomn. IV. p. 219. sq.

Quod in Sest. § 124. *consessu gladiatorum* legi volebam,

pro *gladiatorio*, iisdem rationibus adducor ut in Epist. ad Div. V. 13. 3. Cratandrianae *casus gladiatorum* verum esse existimem, prae vulgato *c. gladiatorii.*

Tum ibid. § 128. e verbis, *in unius mea salute conservanda*, ut interpolatum eiiciebam *conservanda*, recte, opinor, demonstrans *salutem* ita nude a Cicerone appellari. Sed prope stolidum ipsum illud est *salutem conservare*, quae in eo sita erat, quod ab exsilio in patriam revocabatur Cicero. Quam intemperantes sint ii, qui olim veteres libros suis scilicet explicationibus complerent, exemplo, de multis, sit locus Muren. § 75: *huius (Africani) in morte celebranda graviter tulit populus Romanus hanc perversam sapientiam Tuberonis.* Reliquos non offendit hoc, quum dicitur *alicuius mortem celebrare:* sed Tullianae orationis intelligentes ferre hoc potuisse miror. Recte modo dictum erat, *Africani mortem honestare:* sed *celebrare* non nisi in re laeta et eventu prospero dicitur; *Huius in morte* i. e. quum talis ac tantus vir exstinctus esset. Abiiciatur illud *celebranda*, ideoque intelligitur quam recte dicatur Flacc. § 95. Catilinae sepulchrum *hominum audacissimorum — conventu epulisque celebratum est.* Sed ita defenditur id, in quo Pluygersius haerebat, quum in Flacc. § 41. diceretur, *quum efferretur magna frequentia consessuque vestro.*

Haud aliena hinc sunt, quae disputavi ad Legg. I, 19, 51. fin. — Sed eiusdem Murenianae alius locus § 68, (*multi obviam prodierunt —. quae fuit ista multitudo* cet.) repudiandam persuadet mihi esse interpolationis suspicionem in his verbis Sestianae § 131. fin., *ad urbem accessus incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat.* Servanda nunc censeo *multitudine et.*

Quoniam ad complurium locorum rectam interpretationem pertinet, adiiciamus aliquid iis, quae disputabamus ad Sest. § 140, horum verborum opportunitate: *unus in hac civitate, quem quidem ego possum dicere, praeclare vir de re publica meritus, L. Opimius, indignissime concidit:* in quibus Madvigius postulabat *possim*, ego contendebam Indicativum requiri, ubi per pron. relativum, addita coni. *quidem*, sententia compleretur. Huius rationis est hoc exemplum, Orat. II. § 105:

ac nostrae fere causae, quae quidem sunt criminum: in quibus nihil agit nisi ut pressius definiat illud causarum genus, de reliquis mox dicturus. Sic ibid. § 291: *habetis ea, quae voluistis ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum et cogitandum fuit.* Ex eademque ratione servanda est lectio Stephaniana ibid. § 93, in his: *antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constant,* prae vulg. *constent:* statim definit quos appellaturus sit. Et operae pretium est exempla persequi quibus Madvigius suam disciplinam demonstrare conatur. Veluti in hac ipsa Sestiana § 106. quum dicitur, *quae concio fuit, quae quidem non esset conducta*, necessario hoc indicatur, *modo non esset conducta concio.* Ideoque eandem rationem sequitur sermo, ubi non *quidem*, sed *modo* usurpatur: ut Pison. § 45: *nemo denique civis est, qui modo se civem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat.* Flacc. § 97. *nemo erit tam iniustus, qui me audierit, sit modo liber et civis.* In Bruto § 27: *ante Periclem — et Thucydidem litera nulla est, quae quidem ornatum aliquem habeat et oratoris esse videatur.*

Toto coelo hoc diversum est ab iis, quae nunc erant consideranda, in quibus omnibus *qui quidem* interponebatur ad explicandum; in hoc autem absolvitur et clauditur ita sententia, quam brevissime sic enunciare potuisset, *ante Periclem nihil ornatum et oratorium literis mandatum est:* sed in illa forma quam optavit, non coni. *quidem*, sed ipsum relativum *qui* postulabat Coniunctivum. Republ. I. 2. § 2: *nihil enim dicitur a philosophis, quod quidem recte honesteque dicatur, quod non ab his — partum sit:* in quibus iterum haec sententia inest, *si modo recte dicatur.* Rursus, Legg. I. § 54: *quae quidem ad rem pertineat, una:* ad alterum illud genus referendum est, quod modo in Bruti loco explicui. Postremo Madvigius, quo planius scilicet indicaret quid vellet, mirum quoddam comminiscitur exemplum. Excitat enim haec e Bruto § 65: *Catonem vero quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit?* Tum adiicit, contra necessario dicendum esse, *Catonem unus, qui quidem nunc sit, Caius legit.* Quis, quaeso, umquam ita Latine locutus est? Ista per se, *qui quidem nunc sit,* nihil aliud continent nisi hoc, *si modo sit:* et sane, nisi *esset*, legere non poterat. Non attendit, ut in

illo exemplo *quis*, ita *unus* postulare adiectum genitivum in eiusmodi definitione et circumscriptione: et, quamquam recte dicatur *Catonem unus legit Caius*, ita in illa ampliori forma dicendum fuisse, *Catonem unus, eorum quidem qui nunc sunt, Caius legit.*

Pauca nunc attingamus in Pisoniana. Aliquanto melius oratio distinguenda est in his, quum dicitur § 12: *atque haec dicere vix audeo: vereor ne qui sit —*. Intelligi nequit quae sint ista *haec*, quae nulla relativa sententia subiecta explicantur, neque statim commemorantur. Apparet, opinor, oratorem, quum dicere aggrederetur, subito deterreri metu ne forte incredibilia dicere videatur. Distinguamus igitur hoc modo: *Atque haec — dicere vix audeo: vereor ne qui sit, qui istius insignem nequitiam frontis involutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen; ipse certe agnoscet, et cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur: — meministine —*. Sic, nova sententiae forma instituta, omittens id quod dicere instituerat (*atque haec*), plane exponit quod vult. Similem sustinendae sententiae formam animadvertimus in § 32: *quum vero — forsitan hoc erit*, tum iterum § 50: *ausus esset — mitto* cet.

Vix quisquam dubitabit mecum corrigere hoc in § 13: *meministine — excusatione te uti valetudinis, quod diceres* cet. Immo, *quum diceres*, ut perpetua consuetudo sermonis postulat. De usu Coni. *quum* cum imperf. Coni., utilia annotavit Madvig. Opusc. Acad. alt. p. 8.

Tum operae pretium est hunc locum considerare, § 46. Quum dixisset, *plura etiam acciderunt, quam vellem. Nam ut amitteretis exercitum, numquam mehercule optavi:* statim addit: *illud etiam accidit praeter optatum meum, sed valde ex voluntate: mihi enim numquam veniret in mentem furorem et insaniam optare vobis, in quam incidistis. Atqui fuit optandum. Me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios et consceleratos poenas certissimas constitutas.* Quum dicitur *illud etiam*, i. e. praeterea, apparet novum quoddam exspectandum esse, quod tamen non simpliciter commemoratur hoc modo, *accidit ut in furorem incideretis*, sed in novam sententiam coniicitur cum coni. *enim:* de quo Graecismo (quoniam ea-

dem in forma part. γὰρ usurpari solet) et Madvigius monuit Gramm. Latin. § 340. b, et ipse alibi dixi, et exemplum est Offic. II. § 56: *illud absurde* (Theophrastus): *est enim multus* —. Suspensam pronominis *ille* explicationem animadverto in Flacc. § 14. *quanta illa sunt!* Sed in verbis *me tamen fugerat*, non sine causa haeret Ernestus, cui videbatur postulari negatio, ut legeretur *me tamen non fugerat*. Legatur plena prudentiae annotatio. Ego commendaveram *nec me tamen:* nec tamen ita huius orationis ingenio satisfieri existimo. Quod enim antecedit, *atqui fuit optandum*, necessario ita explicandum est, *si optassem recte optassem;* in primis alienum ab ea mente quam nunc explicat Orator. Corrigo: *at quid fuit optandum? mene tum fugerat — constitutas?* quorum sententia haec erit: »ne necesse quidem erat istud a me optari, siquidem certo noveram cet."

Retractare lubet quae olim disputavi de eo loco, qui est § 81. Quum dixisset, se propter tantas res, quas gessisset, gereretque quotidie, Caesari non amicum esse non posse, haec subiungit, ut nunc edi video: *Cuius ego imperium, non Alpium vallum contra adscensum transgressionemque Gallorum, non Rheni fossam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immanissimis gentibus obiicio et oppono; perfecit ille, ut si montes resedissent, amnes exaruissent, non naturae praesidio, sed victoria sua rebusque gestis Italiam munitam haberemus.* Splendide haec in laudem Caesaris dicuntur, quae tamen, quoniam unum illud quod praecesserat ornari oportebat (*quum tantas res gessisset gereretque quotidie*), una sententiae conformatione absolvi necesse erat, non in duas partes dissecari (*cuius ego — oppono: perfecit ille —*). Recte nunc receptum est *imperium.* Quid alii iudicent, inquit, nescio; sed ego Caesaris imperium obiicio Gallis et Germanis, non Alpes neque Rhenum. His nunc subiicitur id, quod inde conficere licebat: *ut, si montes* cet., quibus perperam praeponitur, cum alienissimo pronomine, *perfecit ille*, inani studio a nescio quo interpositum. Sed ne *victoria sua* quidem vitio caret. Non movebo controversiam de reflexivo *suus*, de cuius collocatione dubitari potest, nec plane satisfaciunt ea quae explicuit Madvig. Grammat. Latin. § 351. sq. Sed ipsum *victoriae* voc. in

singulari numero non nisi in totius belli extremo eventu usurpari solet, sicuti belli civilis quoque *victoria* appellatur: Caesaris nunc non *victoriam*, sed *victorias* ab Oratore celebrari aequum erat (sicuti Pompeii *victoriae* appellantur Leg. Manil. § 28), *victoria* profligato demum compositoque bello appellari potuisset. Quapropter locum ita ad rectam dicendi rationem revocandum esse censeo, ut, omissis illis *perfecit ille*, legamus, *non naturae praesidio, sed huius victoriis rebusque gestis* —.

In Oratione pro Fonteio § 28, quum ostenderet in optimi cuiusque iudicio saepe multa ab accusatore in reum dici, quamquam falsa, haec subiicit: *quam multa M'. Aquilius audivit in suo iudicio! quam multa L. Cotta! denique P. Rutilius, qui etsi damnatus est* cet. Sed ineptum est illud *denique*, etiamsi quis putat esse pro *postremo:* nam post Rutilium L. Pisonis iudicium commemoratur, viri insignis virtutis et integritatis. Quum tamen hoc Rutilii exemplum efficax videretur ad oblinendum id quod volebat, plura de hoc dicere instituit, neque iteravit illud *quam multa*, sed scripsit, *Quid P. Rutilius! qui, etsi damnatus est —. Ille igitur ipse homo sanctissimus ac temperantissimus multa audivit in sua causa.*

Adiiciamus unum alterumque de Agraria II. Veluti quod dicitur § 10: *nec si qui agros populo Romano pollicentur, sed aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostentant, populares existimandi sunt.* Statim revocamur ad illud exordium Lib. I. Nat. Deor., ubi § 3. est ipsum illud *in specie fictae simulationis.* Neutro loco intelligo, quid sit *species simulationis.* Novimus *speciem utilitatis, honestatis, virtutis, viri boni*, similiaque: sed quid, quaeso, sibi vult *specie simulationis aliquid ostentare?* Et, si quidem *species* et *simulatio*, in huiusmodi sententia, fere synonyma sunt, corrigendum erit certe *specie et simulatione.* Infra § 15. est, *legis agrariae simulatione atque nomine*, et § 16. *simulatio largitionis*, quae eodem redeunt. Sed abiiciendum est, quod e vitioso conatu sequentis vocabuli exarandi remansisse suspicor, *spe ac:* neque enim quisquam dixerit *spe ostentare*, quasi id esset sic ostentare, ut inde in aliis spes excitetur: sed *dare*, *ostendere* aut *ostentare spem:* neque *spe*

ostentare, aut quidquid aliud facere, nisi in ea spe dici potest, quam ipse habeat is qui ostentat. Similiter illa in Nat. Deor. corrigenda erunt, *in specie ficta et simulatione*, quae referuntur ad illam Deorum informationem et descriptionem, qualem Epicurus excogitaverat. *Fictum* et *simulatum* aequiparari solent, ut Flacc. § 93.

In § 16. haec dicuntur: *si falsa vobis videbuntur esse* (quae exposuero), *sequar auctoritatem vestram, mutabo meam sententiam: sin insidias fieri libertati vestrae, simulatione largitionis, intelligetis, nolitote dubitare, plurimo sudore et sanguine maiorum [vestrorum] partam, vobisque traditam libertatem, nullo vestro labore, Consule adiutore defendere.* Istud *defendere libertatem* nihil aliud est, nisi legem in comitiis reiicere suffragiis: ideo iste *nullus labor* appellatur: qui tamen, si nullus erat, neminem *adiutorem* postulabat, id quod Orellius, ut ex eius annotatione apparet, non assecutus est, temereque repudiavit Ernesti correctionem, ut legeretur *auctore.* Modo dixerat *sequar auctoritatem vestram:* nunc dicit, repudiatote legem mea auctoritate. Bis modo ante, § 12 et 14. *auctor atque adiutor* coniungebantur: sed apparet quid intersit inter eorum locorum sententiam et praesentem locum.

In § 17. quum dixisset omnes potestates a populo Romano proficisci oportere, de Rullo haec subiicit (quemadmodum hucusque editum est): *hoc tribuno plebis potissimum venit in menten populum Romanum universum privare suffragiis.* Non puto quemquam explicare posse illum ablativum (*hoc tribuno*): sed non est illa modestia, aut verecundia, sed plane ἀναισθησία, non recipere facillimam Ernesti correctionem, *huic tribuno.* Perpetuo ita Orator in eadem oratione: § 27, *hic autem tribunus plebis:* ut § 30 et § 81. *Rullus exstitit.* Ideo fortasse in Agrar. III. § 11. restituendum *hic tribunus plebis.*

Levi opera corrigendum est hoc, quod constanter editur § 65: *reperietis partem esse eorum —, partem —.* Imo utrobique leg. *partim:* qui dubitant, consulant Grammaticos et Indices.

Non puto defendi posse hoc, quod editur § 70: *Sullanus ager — tantam habet invidiam, ut veri ac fortis tribuni plebis stridorem unum perferre non possit.* Equidem neque *unum*

stridorem, nec *plures stridores* novi. Aptius sententiae credo fore, *stridorem minimum.*

Curas secundas in Brutum Ciceronis edidi Mnemos. Vol. VI. p. 421. sqq. Quod ad § 40. contendebam, *superiorem Lycurgum* perperam dici, addenda erant haec exempla, quibus proprius istius comparativi usus defenderetur: *Cyrum superiorem* appellari Divin. II. § 136. *Africanum superiorem.* Fin. V. § 70, ex eademque Ciceronis consuetudine ab Asconio p, 23. *Crassum superiorem.*

Ibid. § 56, quum ederetur *ut erat laena amictus*, abiicienda censebam duo postrema vocabula. Incidi postea in viri docti opinionem, qui in his Herodoti I. 24. de Arione, *ῥῖψαί μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωὑτὸν, ὡς εἶχε, σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ*, tollendum contendebat illud *ὡς εἶχε.* Mihi contra retinendum id videtur, ac lubentius carerem verbis, quae adiiciuntur, *σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ.* Sed ipsum illud *ὡς εἶχε*, compluribus locis in Herodoto recurrens, (vid. index Schweighaeuserianus) sic explicandum est, *sine ulla mora.* De Livio pronuntiare non audeo, apud quem XXVII. 51. 11. C. Claudius Consul dicitur iussisse *captivos Afros vinctos, ut erant, ostendi.*

Restituendum dixi in § 57. *ementitum*, prae vulgato *mentitum.* Eodem modo corrigendum in Planc § 72: *nam primum illud fuit asperius, me, quae de Plancio dicerem, mentiri et temporis causa fingere:* imo *ementiri:* alterum non asperum, sed improbum et impudens et prope immane fuisset: et recte servatum *ementior* i. e. fingo, ibid. § 73: conf. Fontei. § 40. Philipp. II. § 83.

Quoniam demonstravi in § 178. corrigendum esse *noverat* pro *cognoverat*, non abs re est indicare locum Pisonianae § 30: *quisquam vos Consules tunc fuisse — putet, qui eius civitatis — non leges, non instituta, non mores, non iura noritis?* Itaque ibid. § 47, *quid est aliud furere, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non Senatum, non civitatem?* bis corrigendum *nosse.*

In § 315. notavi perversam Latinitatis interpretationem horum verborum, quae cum vitio edi solebant, *a me Asia peragrata est cum summis oratoribus.* Post Ciceronem, ut in aliis multis, ita in hoc is verborum usus invalescere coepit, quo

dicas fere vim inferri ingenio sermonis. Unum indicabo Livium, in quo haec exempla notanda: XXXV. 12. 11. *peragratus orbis terrarum victoriis* regum Macedoniae: conf. XXX. 17. 5. XXVI. 41 23: *exercitum — traducite in terras cum multis fortibus factis saepe a vobis peragratas.* Contra sine praepositione, VII. 20. 9: *quum populatione peragrati fines essent.* XXXIV. 56. 10, Ligures agrum Placentinum *cum caedibus et incendiis perpopulatos esse.* Nihil horum Cicero probasset, qui tamen Muren. § 11. Asia a Murena *in militari labore peragrata est.*

Quam facile *illudere* corrumpatur in *includere*, (quo nitebatur mea correctio in § 322), apparet ex Orat III. § 202, ubi in aliquot Codd. deprehenditur *inclusio*, pro *illusio.*

§ 21.

Flaccianam nuper relegi adhibitis exquisitis observationibus Pluygersii (Mnemos. VI. p. 138. sqq.). Itaque eius acumine excitatus unum alterumque reperisse mihi videor, quorum summam hic expromere lubet, etiamsi fortasse minoris momenti esse videantur. In ipsa prima huius Orationis periodo nomen ipsum *L. Flacci* efferri necesse erat, facileque patimur in clausula hoc iterum fieri. Sed quum statim subiicitur, *Quod enim esset* (l. *est*) *praemium dignitatis, quod populus Romanus, quum huius maioribus semper detulisset, huic denegaret, quum L. Flaccus veterem Valeriae gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno rei publicae retulisset?* nec per se ferendum est ut denuo L. Flaccus appelletur, quum praesertim hoc in iis suo loco fiat quae statim sequuntur, nec convenit nomen proprium post *huic denegaret*, quasi L. Flaccus diversus esset ab eo, qui illo pronomine indicaretur. Nihil igitur nos moretur quin, abiecto nomine proprio, legamus, — *huic denegaret, qui veterem Valeriae gentis* cet.

Rursus, ut modo dicebam, suo loco nomen proprium ponitur in his verbis § 2: *sed si forte aliquando aut beneficii huius obtrectator, aut virtutis hostis, aut laudis invidus exstitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitae, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum et lectissimo-*

rum virorum iudicium esse subeundum. Nihilne igitur offendit, quod iterum nomen proprium infertur post pronomen, si quidem *huius* ad Flaccum ipsum referendum sit? Sane offendit: sed nunc quidem ipsum pronomen in vitio est, quod tum in hac orationis compositione vix ad Flaccum pertinere potest, tum *hoc beneficium* intelligi nequit, quoniam nullum modo beneficium commemoratum est. Quid autem voluit Orator? Hoc fere: fieri potest ut aliis aliquando obtrectatores exstiterint qui eos in ius vocarent, at in Flacco non exspectandum erat eo usque progressuram invidiam, ut tam gravi quaestione in summum periculum adduceretur. Me si audire vis, excluso illo pronomine, et alio revocato, quod propter similitudinem praecedentis vocabuli saepius excidisse alibi ostendimus, legas, *sed si forte aliquando alicui aut beneficii obtrectator* cet.

Non plane Oratoris sententiam referunt haec, in § 9. Dixerat contemnere se Graecos testes, non quo nationi huic maxime fidem derogaret: *Nam si quis umquam de nostris hominibus a genere isto studio ac voluntate non abhorrens fuit, me et esse arbitror, et magis etiam tum, quum plus esset otii, fuisse: sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt, multi impudentes — quos variis de causis video concitatos.* Post ea quae antecedunt, mirum est subiici *sed sunt — boni.* Convenit potius ut hoc concedendi forma dicatur, ita ut firmius exstet id, quo destinantur haec omnia. Equidem vix dubito, quin *sed* ortum sit ex praeced. syllaba: quo abiecto legam, *sint in illo numero — deducti non sunt; sunt multi impudentes* cet.

Negationem excidisse puto in his § 11: *Graecus testis quum ea voluntate processit ut laedat, non iurisiurandi, sed laedendi verba meditatur: vinci, refelli, coargui putat esse turpissimum: ad id se parat: nihil aliud curat.* Quum dicitur *ad id*, per sermonis morem fieri non potest ut explicetur *ne coarguatur:* necessario est *ad laedendum.* Sed qui nihil nisi hoc curat, quem nulla iurisiurandi religio impedit, quique temere omnia effundit atque ementitur, hic facillime et *convincitur* et *arguitur:* quod quum isti Graeci testes non curarent, dixit Ora-

tor, *vinci — non putat esse turpissimum.* Conf. infra § 22 et 41.

In Laelio accusatore primum hoc reprehenditur (§ 15.) quod in inquirendo quasi vim adhibuisse videretur: tum obiicitur § 14, *sermo est tota Asia dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco esset vehementer inimicus, contendisse a D. Laelio — ut hunc hoc iudicio arcesseret, omnemque ei suam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse. Id hoc veri similius Graecis hominibus videbatur, quod paulo ante in eadem provincia familiarem Laelium Flacco viderant. Pompeii autem auctoritas quum apud omnes tanta est, quanta esse debet, tum excellit in ista provincia, quam nuper et praedonum et regum bello liberavit. Adiunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, testimonii denunciatione terreret,* cet. Primum, illa, *Pompeii autem* —, non novam sententiam inchoant, sed iungenda sunt cum praecedentibus: tum illis, *adiunxit illa,* addendum est *Laelius*, quo subiecto vix carere potest sententia. Sed ne *domo exire* quidem rectum est, quod quid sit ut uno exemplo defungar, intelligitur in Bibulo, ad Div. I. § 7. H. l. dicendum erat *d. abire*, aut *d. abesse.*

Violatur perpetua componendae orationis consuetudo, quum dicitur § 31. *tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur?* oportebat enim *remigum imperandorum.* Sed totum illud, *in rem. imp.* inutile emblema est. Ut initio huius § *diligentia*, ita nunc *consilium* memoratur, nulla explicatione adiecta.

In illa narratione de teste Dorylensi, quum dixisset § 40, *dubitabitis, iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum civem vindicetis? Atque huic eidem nuper tres equites Romani — non crediderunt.* Post illam interrogationem ineptum est inferre coniunctionem *atque*, idemque valet de Lambiniano *atqui.* Quum enim ista interrogatione declararet hominem istum nihili esse, neque ullam eius testimonii fidem esse, subiecit, *Itaque* equites Romani ei non crediderunt.

Reperire non potui quo modo interpretandum esset hoc, § 64, ubi de Graecia dicitur, *Asiae maximam oram, bello superatam, cinxit urbibus, non ut munitam coloniis augeret,*

sed ut obsessam teneret. Quae est ista *Asiae ora munita?* quid est *munitam augere?* et quid *coloniis augere?* Sunt haec omnia nihili: corrigendumque, *non ut inanem colonis augeret.*

Castricio mortuo, primum hoc concessum esse dicitur § 75, *ut in oppidum introferretur: deinde ut ferrent ephebi.* Sed requiritur, *ut efferrent.*

Corruptissima verba § 77. *Flaccum in curia decrevissent veridicas*, coniicio sic ad sanam sententiam, quae argumento conveniat, revocanda esse: *Flaccum iniuriam decrevisse vindicas.* Alloquitur Decianum, ut initio § 70. quaesierat, *quid tibi tandem, Deciane, iniuriae factum est?*

Orellius sanum esse hunc locum putat, et scilicet interpretatur, § 87: *sed tamen Lurconem, quamquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suae, tamen iratum esse Flacco vidistis.* Prava tamen sententia ex istis exit: »*vidistis Lurconem iratum quamquam est moderatus:*" tamquam si non videre potuissent iratum, si non esset moderatus. Iungenda haec erant per continuatum accusativum, et hoc modo corrigenda: *sed tamen Lurconem, quamquam pro sua dignitate moderatum et in testimonio dicendo religiosum, tamen* —. Crebro ita loquitur Orator: suprà § 23, *natio minime in testimoniis dicendis religiosa*, item Caecin. § 26.

Turbatum est in his, quae de Valeriae hereditate narrantur, quam Flaccum praetorem exigere non oportuisse contendebat testis Lurco. In quo crimine defendendo haec quoque dicuntur § 89: *quid? si ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita, si redacta per hunc Antiochum, paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum* — ? Apparet ex iis quae statim subiiciuntur, hereditatem illam lege venisse non tantum ad Flaccum, sed ad propinquum quoque eius, adolescentem; tum Flaccum eam totam concessisse huic adolescenti. Quid igitur sibi volunt illa, *ista omnis pecunia huic adolescentulo L. Flacco reddita est?* quum praesertim Flacco, praetor qui fuerat anno ante, omnium minime conveniat nomen *adolescentuli.* Retulit igitur hinc Orellius in Onomasticon, istius adolescentis nomen fuisse L. Flaccum. Non credo: et totius loci forma

eiusmodi est, ut non nomine appellatum ab Oratore fuisse putem, quamquam credibile est unum fuisse de Valeriis, si quidem agebatur de Valeriae hereditate. Sed suspicor nomen proprium additum esse a commentatore, qui scilicet explere vellet quod omissum esset. Videtur in iudicio affuisse ille propinquus, quem satis erat indicare *hunc adolescentulum.*

Minutum, nec tamen negligendum hoc est, quod in § 106. dicitur: *cui si patrem conservatis, qualis ipse debeat esse civis praescribetis: sin eripitis, ostendetis bonae rationi — nullum a vobis fructum esse propositum.* Et ratio, et perpetua Ciceronis consuetudo postulat ut utrobique futurum restituatur, *conservabitis* et *eripietis.* Monuit de ea syntaxi Beierus ad Off. III. § 19. Conf. III. § 89. sq. Maxime servatur hoc in harum causarum peroratione: Muren. § 88: *si hunc vestris sententiis afflixeritis, quo se miser vertat?* Et in ipso exitu Coelianae corrigendum, *quem si vobis — conservabitis.* In simili causa Graeci quoque *εἰ* cum futuro iungunt: Lysias Polystrat. § 35, *εἰ δ' ἡμᾶς ἀδίκως ἀπολεῖτε.* Agorat. § 93, *εἰ γὰρ ἀποψηφιεῖσθε Ἀγοράτου τουτουΐ,* ut fortasse statim post corrigendum sit *διαπράξεσθε* et *καταψηφιεῖσθε.* Aeschin. Timarch. § 192, *εἰ μὲν δώσει τῶν ἐπιτηδευμάτων Τίμαρχος δίκην, ἀρχὴν εὐκοσμίας ἐν τῇ πόλει κατασκευάσετε.*

§ 22.

Nulla facile reperietur in Tullianis Orationibus quam quis maiore cum voluptate relegat, quam Murenianam, quae ita venustate et omni lepore nitet, ut mireris Ciceronem Consulem, tam difficillimo tempore, necdum Catilina profligato (conf. Flacc. § 98), tantum de severitate remittere potuisse, et omni ingenii festivitati indulgere, ut eos qui audirent necessario ad hilaritatem traduceret. Quid causae fuerit, ut, quum ad Atticum scribens Cicero (II. 1. 3.) consulares orationes enumeraret, hanc pro Murena omiserit, difficile est ad iudicandum, et fortasse coniunctum cum alia controversia de illo loco, quam nunc attingere non vacat. Non tamen reticebo quae mihi suspicio orta sit, quam tamen multum abest ut argumentis idoneis commendari posse existimem. Fieri

potest ut non statim, non certe eodem tempore quo reliquas consulares, ita hanc quoque edendam paraverit: tum satis nunc constat in commentariis relicta esse ea, quibus nunc caremus post § 57. (conf. Plin. Epp. I. 20. 4. Niebuhr Ciceron. Oration. fragment. Romae 1820. p. 40. et Rinkes. de Catilin. Prima Introd. p. xiv. sq.) de Postumii criminibus, deque Serv. Sulpicii adolescentis criminibus. Tum ipse introitus, qui § 1. absolvitur, eam continet tautologiam, ut dicas Oratorem, quod edere vellet, diversis modis tentasse quo modo enuntiaret. Nisi tamen edidisset postea, non instaurasset eius memoriam, ut puto, Fin. IV. § 74. Sed, quemadmodum dicebam, non tantum tribuo huic suspicioni, ut rationes conquirere et explorare operae pretium sit. Videamus potius de uno alteroque loco, in quibus, quemadmodum e libris edi solet, laborare mihi videtur oratio.

Statim § 3. ubi respondet Catoni, qui negaret rectum fuisse Ciceronem Murenae causam attingere, et alia dicit, et haec: *quis mihi in re publica potest aut debet esse coniunctior, quam is cui res publica a me uno traditur sustinenda, magnis meis laboribus et periculis sustentata.* Nulla commemoratur varietas, nisi *una* pro *uno.* Sed *una tradi rem publicam* merito sensu cassum visum est. Quid autem est *a me uno traditur?* Fac ita gloriari Ciceronem, omnia per se gesta esse hucusque, nihili fuisse Antonium, (quamquam ne sic quidem enuntiandum hoc erat, ut diceret *ego unus trado rem publicam*) excluditur huiusmodi sententia ea gloriatione quae statim subiicitur (*magnis — sustentata.*) Sed ne *traditur* quidem recte dicitur. Quum Cicero Murenam comitiis centuriatis *renuntiabat* consulem aut *declarabat*, nondum ei *tradebat rempublicam.* Non contendo verum me vidisse, sed tamen coniicio scripsisse Ciceronem , *cui res publica continuo tradetur sustinenda* —. Igitur infra § 80. dicit, *cui rem publicam cupio tradere incolumem.* Frustra certe Halmius coniecit *cuncta.*

Ego, (inquit § 7.) *Servi Sulpici, me in petitione tua tibi omnia — praestitisse arbitror. Nihil tibi consulatum petenti a me defuit, quod* cet. —. Quum modo praecedat *in petitione tua*, putidum videtur et molestum iterari hoc statim, verbis *consulatum petenti*, quae mihi interpolata esse viden-

tur. Nam proximo loco, § 8, ubi est *quum peteres consulatum*, requirebatur hoc, cui opponeretur *quum Murenam ipsum petis.*

Leviter corrigendum mihi videtur in his, § 11; *an, quum sedere in equis triumphantium praetextati potissimum filii soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis paene simul cum patre triumpharet?* Aptius videtur, *et rebus — triumphare?* Non placet, quod e Monac. edidit Halmius, *ne rebus.*

Manifesto deprehensam tenemus grammatici cuiusdam interpretationem, quae per errorem in Ciceronis orationem adscita est, § 15, ubi dicitur: *et proavus L. Murenae, et avus praetores fuerunt, et pater, quum amplissime atque honestissime ex praetura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit.* Haec plana sunt et eleganter enuntiata. Abiiciamus igitur ea quae adduntur: *quod is iam patri debitus a filio petebatur*, quum praesertim inscite composita sint: necessario enim pron. *is* referendum ad *gradum consulatus*, et ne ipsum quidem consulatum cuiquam *deberi* dicendum erat.

Si ratio valebit, corrigendum videbitur in his, § 18: *neque enim quemquam vestrum fugit — non eumdem esse ordinem dignitatis et renuntiationis, propterea quod renuntiatio gradus habeat, dignitas autem sit persaepe eadem omnium:* imo, *habet*, et *est:* nihil haec attingit praecedens forma accusativi cum Infinitivo.

Quum Murenam laudasset propter ea, quae legatus Luculli in Asia gesserat, addit § 20: *atque haec, quamquam praesente L. Lucullo loquor, tamen, ne ab ipso — concessam videamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia, quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator neque invidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit.* Ridiculum servatur hoc: *quibus* (i. e. literis publicis) *Lucullus laudem impertit.* Noli dubitare quin *L.* remanserit ex eo quod scriptum fuerit, *legato*, quem ideo significat, quod mox dicitur, *quantum imperator debuit.* Spero hoc probatum iri Halmio, qui de sua coniectura ediderat *tantum huic laudis.* Quod Ernestus *impertiit* commendavit, refutari spero iis, quae supra pag. 206. disputavi ad Sest.

§ 102. — Quod statim sequitur § 21, *summa in utroque est honestas*, sic prodit, quasi novum quid dicatur: sed est conclusio e superioribus, et propter extremam syllabam praeced. vocabuli (*debuit*) coniunctionem excidisse puto, ut restituendum sit, *ita summa* —.

Vix credibile tam constanter in novissimis editionibus servari potuisse illud in eadem § 21, quum dicitur *de dignitate contendas;* quippe multae veteres editiones illud *de* rectissime omittunt. Contendunt duo *de* eo, quod uterque consequi et obtinere studet; sed contendunt sua virtute uterque, et hic sua dignitate, i. e. utrius dignitas praestantior sit.

Aut fallor, aut in castissimo Ciceronis sermone tolerandum non est, ut dicatur hoc in § 22: *simul atque increpuit suspicio tumultus, artes illico nostrae conticescunt.* Dicitur *increpare* absolute, ut sonum edere, v. c. Pison. § 99: sed fieri non potest ut *suspicio*, quae sensim in hominum animis oritur, et lente vulgatur, dicatur *increpare.* Aptius erit *increbruit.*

Sulpicio haec dicit § 23: non est id, quod didicisti, praeclarum aliquid: *aliis ego te virtutibus — omni honore semper dignissimum iudicavi. Quod quidem ius civile didicisti, non dicam operam perdidisti, sed* —. Quorsum in his illa coniunctio *quidem?* Non est novum hoc quod dicit, *ius civile didicisti*, sed modo iam dictum erat. Lego, *quodque ius civile didicisti* —.

Dicendi facultatem saepe valuisse dicit in consule deligendo, § 24. *Quaeritur consul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunicios furores* cet. Sed, propter antecedens, *in consule deligendo*, perspicuum est *consul* interpolatum esse.

Non multo post, § 25. *Cn. Flavii* nomen interpolatum est a grammatico, qui scilicet interpretaretur: *inventus est scriba quidam, Cn. Flavius.* Ubi sic per contemtum eum significat, fieri non potest ut honoris causa nomen addiderit.

Corrigendum hoc quoque est, § 26: *quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat.* Immo *quod huic* —.

Mithridatici belli magnitudinem demonstraturus, dixerat § 32, *omnibus* regibus, quibuscum populus Romanus bellum gessisset, Mithridatem unum anteponendum esse: ut verba,

hunc regem nimirum antepones, si sententiae convenient, hoc modo sint corrigenda, *hunc regem unum antepones*, quod post *omnibus regibus* maiori cum emphasi sic enuntiatur. Quod editur, *nimirum*, nihili h. l. est, quod aut in timida affirmatione, aut in dubio etiam usurpari solet: *nimium*, quod ipsum quoque e libris profertur, manifesto prava lectio est, librario debita. Sed continuo subiicit haec: *quem L. Sulla, maximo et fortissimo exercitu, pugnax et acer, et non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, cum bello invectum totam in Asiam, cum pace dimisit.* Iure recepta nunc est egregia Niebuhrii coniectura. Sed sollemnis fluctuatio librorum est in hoc, ut vel *eum bello*, vel *cum bello* prae se ferant. Nollem Orellius defendisset *eum*, quod »saepenumero repetitur *is* post relativum:" ex eo exemplo, quo nos ablegat, Philipp. II. § 17, conficiendum erat tum hoc fieri, si post relativum integra quaedam sententia cum verbo interponatur. Contra Ernestus *cum* delere iubebat. Tamen servandum est, non tantum quod *bello invehi* Latinum non est, rursus *cum bello invehi*, i. e. invadere ita ut bellum inferas, probatur iis exemplis, quae supra p. 216. indicavi ad Brut. § 315; sed ita quoque servatur, quam quaesivit, oppositio, *cum bello invectum* — *cum pace dimisit*, i. e. quamquam non debellatum, pace composita discedere eum passus est.

Debilitant oratoriam vim ea quae mihi interpolata videntur in his, quae brevi intervallo de Mithridate dicuntur: *qui rex sibi aliquot annis sumtis ad confirmandas rationes et copias belli, tantum spe conatuque invaluit, ut se Oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum suis coniuncturum putaret.* Non tantum asyndeton, quo nihil h. l. ineptius est, arguit verba illa, *Sertorii* — *suis*, ab interprete quodam adiecta esse, sed ipsa tam humilia sunt, ut propemodum insulse splendidis illis *Oceanum cum Ponto* subiiciantur. Non pugnabo cum iis, qui talia non sentiant; demonstrari certe vix possunt. Sertorii nomen ne Leg. Manil. § 9. sq. quidem ponitur, adeoque credibile est istic quoque verba *Sertorianae atque Hispaniensis* interpolatori deberi. Propter sequens *putaret*, retinui *invaluit*, prae altero *valuit.*

(*Continuabitur*). I. Bake.

ATAKTA.

(*Continuantur ex* VIII. *pag.* 224).

§ 23.

Quum nuper exponere coepissem nonnulla eorum, quae denuo pervolutata Ciceronis Mureniana invenisse mihi videbar fortasse non spernenda ad meliorem praestantissimae orationis interpretationem, meaque accommodarem Halmianae recensioni in 2da Edit. Orelliana, nescio qua senili vel levitate vel inertia et Addenda istius voluminis consulere neglexeram, neque ullam rationem habueram eius disputationis, qua Bootius Murenianam ornaverat in 5to volumine Mnemosynes. Huius igitur et Kayseri simul ac cognovissem disputandi genus elegans et acutum, statim animadverti, si quid inde proficere vellem, iterum iterumque Orationem illam mihi diligenter perlegendam esse. Quae ex hoc labore, quem non sine voluptate perfeci, nata sunt, nunc explicare aggredior, nec recusabo quin de uno alteroque loco sententiam mutem, quam ante explicueram.

Quum in ipso exordio Orator praedicavisset quid sollenni more a diis immortalibus precatus esset, quum Murenam comitiis centuriatis consulem renuntiavisset, in quibus hoc erat, *ut iis quoque hominibus, quibus hic consulatus se rogante datus esset, ea res fauste feliciter prospereque eveniret:* convertit orationem ad iudices (§ 2), ad quos quum deorum immortalium potestas translata esset, haec loquitur: *idem consul eum vestrae fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit.*

In his neque assentior Kaysero, qui *ea* pro *eum* legi postulabat, quasi eadem nunc, quae antea, precari voluisset Cicero: neque Bootio, qui corrigebat *idem consulem eum:* necessario enim se *consulem* hac commendatione apud iudices fungi, sicuti consul ista diis immortalibus commendaverat, significandum erat. Tum hanc commendationem nunc ad unum Murenam pertinere, satis declarant ea quae statim subiiciuntur. Nihil videtur in edita lectione mutandum, praeter *qui*, pro quo *quem* legatur, (id in quod video Beneckium quoque incidisse, confirmatum a Zumptio) quod pronomen requiritur post *eum.*

Ubi orator Catonis reprehensioni occurrit, demonstratque rectum esse se *et consulem et legis ambitus latorem et tam severe gesto consulatu causam L. Murenae attingere*, praeter alia hoc exemplo utitur § 3: *quod si in iis rebus repetendis, quae mancipi sunt, is periculum iudicii praestare debet, qui se nexu obligavit, profecto etiam rectius in iudicio consulis designati is potissimum* [*consul*], *qui consulem declaravit, auctor beneficii populi Romani defensorque periculi esse debebit* (§ 4). *Ac si* (ut statim subiicitur), *ut nonnullis in civitatibus fieri solet, patronus huic causae publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore praeditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis.* In his facile sane erat corrigere *potissimum*: sed quid quaeso adipiscuntur legentes assumta Madvigii correctione *potissimum summo?* Valeat nonnumquam illa observatio mendorum, quae e superlativi cuiusdam terminatione orta sunt, (qua ipsi quoque subinde usi sumus), sed h. l. nihil ea proficitur. Quid est enim *honore affecto?* in quo omnis difficultas est. *Honore afficere* quem, ut *honore prosequi*, recte sane dicitur, sed sine ulla significatione certae potestatis, aut magistratus, quem populus alicui mandet, ita ut absurdum esset si diceretur *consulatu*, aut *imperio afficere* quem. Tum inscita est illa verborum compositio, qualis hic deprehenditur, ut alterum in ablativo (*honore*,) alterum in dativo ponatur (*affecto*). Postremo, credibilene est Oratorem tam brevi intervallo bis *defensoris* verbo usum esse? Quo verbo sublato et verum substantivum refingendum est, et compositio restituenda, et sententia revocanda ad aliquam certe similitu-

dinem eius exempli, quod modo ante excitarat. Legendum censeo: — *is potissimum honoris assertor daretur*, nempe adversus eum, qui alteri eripere eum honorem aggrederetur. Cognitum est in Cicerone *asserere*, pro *vindicare*, quo Velleius Paterculus quoque et Plinius in Epist. utuntur: quumque *assertoris* nomen usurpet Suetonius, pro *defensore*, eiusque frequens usus sit in Pandectis, vix dubitari potest quin Cicero, qui innumerabilia istiusmodi substantiva derivata in *or* formaverit ipse, hoc quoque verbo uti potuerit, quo praesertim eiusmodi iudicii imaginem fingeret, quae sibi hanc causam defendenti utilis esset.

Quod Kaysero videbatur, in § 4. verba *alio loco* nihil huc pertinere, quum paulo post § 6. dicat *alia in parte orationis* sibi dicendum esse, non attendit haec postrema ad aliud argumentum referri: illud *alio loco* explicui nuper p. 206. Neque amplector id, quod ille commendat, ut initio huius § pro *ac si*, substituatur *etenim si*. Non instituitur initium argumentationis, sed idem, quod modo, alio exemplo illustrat.

Difficile est probare id, quod editur § 8, *summam mihi superbiae crudelitatisque famam inussisset*, quoniam, ut suspicor, *fama* illud adiectivum non patitur. Legendum *summa.*

In § 9. haec eduntur: *quod si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiae nota, nulla superbiae turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur; ego vero libentur desino. Sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit, nimirum haec causa est eiusmodi, quam nec industrius quisquam nec misericors nec officiosus deserere possit.* Prorsus assentior Bootio, repudiandum esse quod Lambino auctore editum erat, *nota*, tum abiiciendum *turpitudo:* ideoque haec mihi opinio placet, quoniam primum ita liberatur verbum *suscipitur*, (quod ut Planc. § 52. recte cum *culpa* iungitur,) violento zeugmate, tum quod difficile est *turpitudinem* cogitare in *superbia*, quemadmodum ne *nota* quidem *inertiae* recte dicitur. Praeterea suadeo ut corrigatur *desinam.* Tum difficile est probare *quisquam*, Gulielmi auctoritate susceptum, contra Codd., ut videtur, in quibus vel *quem* exstat, vel totum omissum est. Nusquam deprehendi *quisquam* ita iungi cum adiectivo: contra, sicut

nemo, vel cum genitivo plur. componitur, ut *quisquam omnium mortalium*, vel cum substantivo, ut *quisquam vir.* Et omnino, in eiusmodi negatione si *quisquam* ponitur, excluditur magnus numerus, aut potius de omnibus pronuntiatur, ut Verr. IV. § 123. *taetrior hic tyrannus Syracusis fuit, quam quisquam superiorum.* Nec tamen cogitari potest *quisquam industriorum*, quorum quippe notatio et definitio incertissima est. Quod scribere potuit Orator, hoc esse suspicor, *nec industrius homo*, sicuti *hominis* subst. saepe in eiusmodi enuntiatione utitur, ut infra § 19. *unum hominem:* § 28, *mihi, homini vehementer occupato:* § 54. *Catoni, homini in omni virtute excellenti:* § 64. *prudentissimum hominem:* § 75. ter recurrit. Dicam fere ista adiectiva usurpari hoc modo non posse sine adiecto illo substantivo.

De Murena dicitur § 11, *huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit?* Nondum assequor, quo modo patris triumphum decorare potuerit donis militaribus, ita ut propterea dici potuerit *paene simul cum patre triumphare:* et omnino perperam dicitur *triumphus decorari*, qui ipse dici solet *decorare quem.* Alia vitia non effugerunt Bootium, cuius laudo correctionem, ut legatur, *huic donis militaribus decorato fugiendum fuit ne rebus comm.* cet.

Non puto usquam Catonem uno praenomine indicari, et in § 13, pro *Marce*, mallem *M. Cato.* Confirmat Zumptius.

In § 14, ubi editur, *inimicorum confessione virum bonum atque integrum hominem defendimus.* Kayserus requirebat *hominem esse defendimus*, et hoc postremum adeo mutari volebat in *defenditur.* Non puto commendari hanc opinionem collatione eius, quod exstat § 34, *hoc igitur in bello L. Murenam, legatum fortissimi animi, summi consilii, maximi laboris cognitum esse defendimus*, in quibus abesse non poterat *esse*, quoniam defendebatur id, quod in facto consistebat, in illo loco contra non nisi ad existimationem de Murena attenditur. Igitur et *virum bonum*, et *nocentem defendere* dicitur, neque adsciscere licet *esse*, tamquam si generale quoddam placitum esset de quo ageretur.

In his, § 15: *sin autem sunt amplae et honestae familiae plebeiae, et proavus L. Murenae et avus praetor fuit, et pater*

quum amplissime atque honestissime ex praetura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is iam patri debitus a filio petebatur. Non tantum nemo requiret postrema verba (*quod — petebatur*) si abiicientur, sed ipsa oratio coarguit interpolatorem. Etenim et *is* in hac verborum compositione vel ad *patrem* vel ad *gradum* referendum erit: tum, si de *consulatu* dicitur, non puto dici posse cuiquam vel consulatum vel alium quemcumque magistratum *deberi*, quem libero suffragio populus mandare soleat: postremo vix probandum ut, quod in eo genere patri debitum fuisset, statim filius peteret.

Tua nobilitas, Servi Sulpici, (inquit § 16.) tametsi summa est, *tamen hominibus literatis et historicis est notior, populo vero et suffragatoribus obscurior.* In his recte *homines literati* appellantur; sed neque *homines historici*, neque *historici* substantive dictum Tullianum est, neque ibi hoc usurpavit Cicero, ubi maxime commodum fuisset, veluti Orat. II. § 51 sqq. Legg. I. § 6 sqq. Praeterea si historiae scriptores intellexisset, difficile erat hos intra praesentem aetatem, ut literatos homines, includere. Igitur ista, *et historicis* abiiciantur.

In eadem § haec comparatio instituitur inter Q. Pompeium et Aemilium Scaurum: *nec mihi umquam minus in Q. Pompeio — virtutis esse visum est quam in — M. Aemilio: etenim eiusdem animi atque ingenii est posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, et, ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis sui virtute renovare.* Tum ad ambiguitatem vitandam, tum quod necessario in Scauro designandum erat, quod ipse attulisset, legendum est *sua virtute*, id quod Halmius quoque commendat.

Non puto defendi posse hoc, quum legitur § 18, *quum multi pares dignitate fiant, unus autem primum solus possit obtinere.* Quod enim obiectum indicatur illo *primum?* Sed populus facit aliquem *primum* (ut Pison § 2.), ita ut is fiat *primus.* Ut brevi absolvam, et hoc ex ignorantia librarii ortum est, et inde reliqua deformata Legendum censeo, *unus tantum primus possit obtinere.*

Mommsenius non videtur perspexisse, quum ibidem modo

dixisset Orator, *non ad omnia respondendum esse*, mox ubi ad utriusque praeturam explorandam pergit, ei necessario dicendum esse, *sed quaestura* —, quod ille perperam in *et* mutari volebat.

Corrupta esse mihi videntur haec, § 20. ubi explicat quae integritas fuisset Murenae, quum in Asia Luculli legatus esset: *Asiam istam refertam et eandem delicatam sic obiit, ut in ea neque avaritiae neque luxuriae vestigium reliquerit.* Primum enim non simpl. *referta* Asia appellari poterat, nullo addito ablativo: tum in primis improprie eadem dicitur *delicata.* Haec donec quis mihi interpretando solvat, corrigendum censebo *refertam et redundantem deliciis.* — Modo ante recte Kayserus tollit *L. Lucullo.*

Duo, nisi fallor, corrigenda sunt in § 21. Initio haec eduntur: *summa in utroque est honestas, summa dignitas: quam ego si mihi per Servium liceat, pari atque in eadem laude ponam.* Omitto Mommsenii correctionem scilicet, qui *atque* in *aeque* mutabat. Sed, quemadmodum supra dixerat, § 15, *paria cognosco esse ista in L. Murena*, conf. § 41, ita h. l. scripsit *parem.* — In fine haec sunt: *sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superavi, et tu item* (Codd. *idem*) *fortasse.* Utrumque in his molestum est, et *item* et *idem*: tum abest id, quod ad sententiae explicationem nunc desideratur. Legendum existimo *et tu tui fortasse. Satietas* et *desiderium* eodem modo inter se opponuntur Att. II. 5. init.

Non miror neminem attendisse ad haec, quae leguntur § 22: — *qui potest dubitari quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam iuris civilis gloria.* Profecto dubium non est quin rectissime dicatur *ad consulatum adipiscendum:* conf. Orat. III. § 136. Offic. I. § 72. Sed illis locis adiectum *adipiscendum* postulabatur, propterea quod actionis sermo erat; neque omitti poterat participium supra § 15, quoniam *gradus consulatus* per se intelligi non poterat: conf. Planc. § 59. sq. Hoc loco autem malim interpolatione liberare orationem, ut legatur *ad consulatum multo plus* —. Sic § 23 *nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum viam:* § 29. *dicendi consuetudo — multum — ad honorem antecellit:* § 37. *quae (res) ambae in consulatu Mu-*

renae profuerunt, § 38. *adiumenta et subsidia consulatus.* § 41. *egregia et ad consulatum apta provincia.* Quae si probantur (et poteram permulta alia exempla congerere), eadem interpolatione liberanda est § 34 fin. Rursus retinendum participium § 53 fin. *spem consulatus adipiscendi*, quoniam non satis erat Catilinam *sperare consulatum.*

In eadem § Bootius iure tollendum censebat *instituis*, in his: *tu actionem instituis, ille aciem instruit.* Tum iterum laudandus Kayserus, qui in § 23. commendat *quod tanto opere diligis*, prae librorum lectione *didicisti.*

Ubi § 25. negat dignitatem esse posse in scientia iuris civilis haec addit: *res enim sunt parvae, prope in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupatae.* Ipsam *interpunctionem* nusquam appellavit Cicero: neque ea erat huius loci. Scripsisse mihi videtur *interpunctis verborum*, ut Orat. III. § 181. Significat brevissimas clausulas, ut Orat. § 53.

Nondum discedam ab illa §, in qua primum corrigendum censeo, *etiam si quid apud maiores nostros fuerit in isto studio admirationis*, pro *fuit:* tum, *inventus est scriba quidam [Cn. Flavius], qui singulis diebus edendis fastos populo proposuerit*, pro *ediscendis.* Quid enim est *ediscere dies?* sed conf. Orat. I. § 186.

Quod toties corrigere ausi sumus, denuo commendandum est in § 26: *quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille unde petebatur, non habebat:* imo *quod huic* —.

Non per se fortasse vitiosum est quod dicitur § 28, *triduo me esse iureconsultum profitebor*, sed res et veritas postulant ut hinc illud *esse* absit; quemadmodum Tusc. II. § 12. *si grammaticum se professus quispiam.* conf. Planc. § 102. Hinc diversum est quod legitur in Verr. III. § 217: *quod si suspiciones iniicere velitis, ad plures homines — crimen hoc pertinere; non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor*, id est, quum nunc sim Siciliae defensor, simul ero omnium provinciarum defensor. Perspicuum est in hac sententia Infinitivum illum abesse non posse.

Quod Lambino placebat, ut § 29, ubi similitudo illa explicatur, sententia sic inchoaretur, *Et ut aiunt in Graecis ar-*

tificibus —, idem requirebam in Orat. I. § 73, ut notavi in Scholic. Hypomn. II. p. 66. et aliud exemplum indicavi ad Legg. p. 466: conf. Brut. § 192 et 287. In Planciana quidem § 62. facillime *et* excidere potuisse intelligitur.

Neque § 29. *magnus dicendi labor, magna res:* neque § 30: *sit denique in civitate ea prima res:* ferendum est *res.* Corrigatur *ars*, quod ipsum, altero loco, in v. l. commemoratur. Perperam igitur, pace viri acutissimi dicam, huius loci commendatione utebatur Kayserus, ut obtineret in eadem § paulo ante, in his verbis, *sed nunc de studiis ad honorem dispositis, non de insita cuiusque virtute disputo*, corrigendum esse *de rebus*, pro *de studiis.* Quumque ibidem *dispositis* mutandum censeat in *potissimis*, (quod nulla commendatione nititur), equidem totum vocabulum interpolatum esse existimo, ex ignoratione eius consuetudinis, de quo modo ante ad § 22. dixi.

In § 32. legimus *aliquot annis sumtis ad confirmandas rationes et copias belli:* in quibus non intelligo quales illae *rationes*, sint, et aptius esse credo *opes*, ut § 33, *ut se — novis opibus copiisque renovarit.* Idem vocabulum alio modo corruptum est § 36, ubi ex certissima Hotomani correctione legendum erat *opibus*, pro *opera.*

Vix, opinor, carere possumus nomine proprio, quod per errorem excidisse suspicor, itaque § 33. legendum esse: *expulsus regno tandem aliquando Mithridates, tantum tamen* —.

Nobilis locus hic est § 35: *quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes et quantos aestus habet ratio comitiorum?* Propter nonnullas Codd. discrepantias Halmio videbatur veram fortasse esse lectionem quam servavit Quintilianus I. O. VIII. 6. 49, *agitationes, commutationes, fluctus:* Kaysero, ut video in Addendis, hoc probabatur, *agitationes commutationesque fluctus.* Recte hic quod genitivum servavit, minus quod singularem numerum praetulit, quoniam in tali sententia perpetuo plurale servatur, ut Milon. § 5. et Planc. § 11 et 15: nec Cicero Orat. I. § 3. scripsit se post consulatum *fluctui* obiectum fuisse, sed *fluctibus.* Sed deceptus est ipse Quintilianus interpolatione, quae inseruit illud *commutationes*, quod ideo improprium est, quoniam dicere non licet

commutari inter se fluctus, quasi alii aliis ex ordine succederent, ut in *coeli tempestatibus* dicitur Divin. II. § 89, neque illud intelligendum, quod dicitur apud Horatium Ep. II. 2. 176. *unda supervenit undam:* et, quod indicandum erat, inest in eo quod dicitur *varias agitationes*, i. e. modo in hanc, modo in illam partem; nec credibile est Oratorem nunc de *reciprocando motu* in Euripo cogitasse, de quo Nat. Deor. III. § 24. Accedit quod, quum *tantas agitationes* recte dixerit, concedendum non est ut cogitaverit *tantas commutationes*, quae minime magnitudine censentur.

Quod § 38. recte dicitur *adiumenta consulatus*, commendat, opinor, meam suspicionem in Planc. § 27. corrigendum esse *tanta adiumenta huic honoris fuisse:* sicut ibidem § 23. *quanto adiumento in honore.*

In § 39. haec leguntur, quum modo dictum esset non esse mirandum populum ludis magno opere delectari: *sed si nosmet ipsi, qui et ab delectatione omni negotiis impedimur et in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur et ducimur, quid tu admirere de multitudine indocta?* Nescio quid alios: me quidem in his offendit primum, quod *delectationis* vocabulum tam brevi intervallo bis ponitur: tum prorsus inaudita syntaxis, ut quis dicatur *negotiis impediri ab aliqua re*: omnium maxime, quod, quum dixisset se ab omni delectatione impediri, tamen alias delectationes se habere posse profitetur, et nihilominus ludis illis delectari. Occurremus his vitiis, si verba *ab delectatione omni*, ut insulsum additamentum, expungemus. Postremo initium ita scribendum, *Et si nosmet ipsi:* continuat institutam argumentationem: et vitii origo in aperto est, quum credibile sit in archetypo fuisse *profuisset si nosmet* —.

Frustra hucusque quaesivi quales *catenae* intelligendae sint in his § 42, ubi quaestionem peculatus describit Orator: *ex altera parte lacrimarum et squaloris, ex altera plena catenarum atque indicum.* Credibile est, ut *indicis* appellatio fere convicium erat, ita cum his coniunxisse eum *delatorum* nomen. Sed nihil definio.

Assentior Kaysero ex his in § 43, *in quo meus necessarius fuerit inferior Servius*, tollenti nomen proprium. Sed in ea-

dem §, ubi haec legimus, *et in iis rebus ipsis, quas te magno et forti animo et agere et dicere videbam, tibi solitus sum dicere* —, non tantum quod brevi intervallo bis *dicere* molestum, sed magis etiam quod *videre Servium dicere* nullo modo ferendum est, omisso inutili additamento legam *forti animo agere videbam.* Quid praeterea *candidatum*, in petitione quidem, *dicere* necesse erat?

In sq. § 44. inter se opponuntur, quae accusatorem, quaeque candidatum decent: *non placet mihi inquisitio candidati, praenuntia repulsae, non testium potius quam suffragatorum comparatio, non minae magis quam blanditiae, non declamatio potius quam persalutatio*, cet. Sed quorsum et cuius generis *declamatio?* Consilio conveniret potius *denuntiatio.* Conf. § 46.

De § 45: *eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur*, vere iudicat Kayserus, *candidatorum* abiiciendum esse, contra excidisse id, quod cum *eiusmodi* esset iungendum: ipse vult *eiusmodi vocibus*, ego malim *eiusmodi rumoribus.*

In § 48. verum vidit Bootius p. 362, quae initio proponuntur suspendi in verbis *non tacente me, maxima*, et, post longiorem parenthesin, instaurari alia forma eandem sententiam, sollemni formula *sed tamen*: itaque sic distinguendum esse totum hunc locum, ut id appareat. Quum ipse mihi hoc dudum notavissem, addideram ideo quoque necessariam esse hanc interpretationem, si vera essent quae supra p. 7. in loco Pison. § 46. demonstravissem, pron. *ille* ita poni solere, ut novum quid exspectes quod nunc commemorandum sit: igitur statim ab initio quaeri quae sit *illa plaga*, cuius explicationem in his demum proponi, *quum populum Romanum* cet. Sed in ipsa illa parenthesi extrema quoque corrigenda sunt. Dixerat molestum sibi esse quod ante se et Hortensius et Crassus dixissent: *itaque in iisdem rebus fere versor et, quoad possum, iudices, occurro vestrae satietati.* Sic duo dicuntur, et *iudicum* appellatio inepte in altera parte ponitur: tum ipsa illa conclusio (*itaque — versor*) languida est et puerilis. Scripsisse mihi videtur Orator, *itaque quod in iisdem — versor, quoad possum* —.

Aliquanto difficilius est haec sanare in § 49: *etenim te inquirere videbant, tristem ipsum, moestos amicos; observationes,*

testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animadvertebant, quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscurior ei videri solet. Qui Latine scit admonitus concedet, opinor, neque *observationes* neque *testificationes* huius loci esse. Nec dubito quin, quemadmodum praecedit *videbant*, sequitur *animadvertebant*, sic scripserit *moestos amicos observabant*, eiiciendumque sit ineptum *testificationes.* Quo modo alius alio modo postrema verba corrigere tentaverit, ex Halmii annotatione intelligere licet, nec mihi singulas coniecturas edisserere lubet, quibus Bootii coniectura accessit p. 358. Appellatur sane *vultus candidatorum* § 44, sed ita, ut tum hinc, tum aliunde (Orat. § 60.) intelligatur *vultum* esse imaginem animi, indicem voluntatis, ideoque non ipsum dici posse *obscurum*, sed obscurum esse posse id, quod vultu indicandum erat. Qui libros manuscriptos triverunt minime violentam hanc esse medicinam fatebuntur, si locum sic restituemus, *quibus rebus certe ipsa candidatorum voluntas obscurior* [*ei*] *videri solet.* In § 36. est, *nihil obscurius voluntate hominum.*

Advertit me quoque id, quod exstat § 50; *meministis enim, quum illius nefarii gladiatoris voces percrebruissent, quas habuisse in concione domestica dicebatur:* sed non statim amplector id quod Kayserus commendabat, ut *iactavisse* legeretur. pro *habuisse*, quum praesertim *conquestiones habitae in senatu* legatur § 72: et Planc. § 58. dicatur *aculeos habere in reprehendendo.*

Propterea quod nil nisi voces illae percrebruissent, in § 51. bis tollendum *rebus*, vitio inculcatum, ut postremo subiiciatur, *quae ad me allata essent.* Ibidem, inexplicabile est *si ita de se meritum esset*, et ex v. l. *cum*, efficiendum *quod.* — In eadem §, quum dicitur *partim — quia nihil timebant, partim quia timebant*, oppositio melius prodibit, si legemus in postremis, *quia omnia timebant*, sicut *omnia timere* est Sest. § 40.

In campum deduci, nempe multorum comitatu, est, sicuti constat, candidatorum: conf. § 44. Quomodo igitur probari poterit hoc, in § 52, *quod homines iam tum coniuratos cum gladiis in campum deduci a Catilina sciebam?* Quidni, transpositis casibus, legamus, *quod ab hominibus cum gladiis in*

campum deduci Catilinam sciebam. Omisi intempestivam annotationem *iam tum coniuratos.*

Duabus de causis probari non possunt haec, quae leguntur § 53. Modo dixerat, quo modo factum, ut omnes, qui Catilinam ab re publica depellere cuperent, omisso Sulpicio, ad Murenam se contulissent: tum sequitur, *magna est autem comitiis consularibus repentina voluntatum inclinatio, praesertim quum incubuit ad virum bonum et multis aliis adiumentis petitionis ornatum.* Ea forma huius sententiae nunc est, ut dicas generalem ea observationem contineri, quamquam in ea ipsa requireres *magna esse solet*, aut simile quid. Sed quid est *magna est inclinatio?* et quid *magna repentina inclinatio?* Omnino absurdum est tali in re *magnam inclinationem* appellare, quamquam recte Philipp. V. § 26. dicuntur *magnae inclinationes temporum.* Quum igitur manifestum sit pergere Oratorem in narrando, equidem existimo sic eum scripsisse: *facta est tum comitiis consularibus repentina voluntatum inclinatio, praesertim quum incubuisset ad virum bonum* cet., quibus postremis Murenam indicari, apertum est e sequentibus. *Inclinationem incumbere in quem*, legimus quoque in Balb. § 58.

Propter similitudinem vocabuli sequentis excidit Infinitivus eiusdem verbi in his § 56: *nam ut omittam Serv. Sulpicium, quem intelligo non iniuria L. Murenae, sed honoris contentione permotum, accusat paternus amicus, Cn. Postumius* cet. Legendum est, — *permotum accusare, accusat* —.

Non sine causa contenderat, non oportere Catonis accusatoris auctoritatem nocere Murenae. Tum § 60. hoc subiicit: *nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset, iniquam legem, iudices, et miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo praeiudicio valere oportere.* Nihil erat metuendum si quis ipse ita *existimaret*, sed si ita communis opinio et tamquam lex nasceretur. Itaque legendum est *si existimabitur.*

Alia praeterea notanda sunt in eadem § 60. Modo professus erat Orator, se non posse vituperare Catonem, sed *nonnulla forsitan conformare et leviter emendare posse.* Tum subiicit haec e poëta: *non multa peccas; — sed si peccas te regere*

possum. Continuat ipse haec: *at ego verissime dixerim peccare te nihil, neque ulla in re esse eiusmodi ut corrigendus potius quam leviter inflectendus esse videare.* Kaysero non satisfacit illud *at ego verissime:* quumque in compluribus Codd. sit *at ego non verissime*, suspicatur, tamquam si in archetypo fuisset *vere*, corrigendum esse *at ego non temere dixerim.* Corrumpi mihi videtur ista correctione Ciceronis sententiam, cuius, ut ex reliquis omnibus apparet, hoc consilium erat, ut laudaret Catonem quod perfectus Stoicus esset: tum ipsa oppositio vindicat eam lectionem, quam Halmius edidit, quaeque indicatur coni. *at.* Poëtae verba erant *non multa peccas:* contra, inquit, ego verissime dixerim *peccare te nihil:* adeoque mihi videtur Orator poëtae verba premere voluisse, ut fortasse non *corrigendus*, quod lenius aliquanto est, sed *regendus* dixerit, itaque melius servaverit eandem metaphoram, quam secutus est in *inflectendus.* Solet aliquoties Cicero, quae ex poëta citat in aliam sententiam flectere suoque proposito accommodare: conf. Nat. Deor. I. § 12. et Caton. § 1.

Catonis rationem et consilium aggressurus, primum enumerat insitas eius virtutes; tum addit § 60: *accessit istuc doctrina non moderata nec mitis, sed, ut mihi videtur, paulo asperior et durior quam aut veritas, aut natura patiatur.* Prius *aut* omittunt alii. Sed non tantum perperam aliquando disiunguntur quae coniungenda essent, iterata part. *et* (ut bene disputat Madvigius ad Fin. p. 254), sed ipsa simplex particula disiunctiva *aut* nonnumquam in vitio est. Hoc quidem loco tantum abest ut *veritas* et *natura* sibi invicem opponantur, ut potius in unam notionem contrahenda sint, et sicut aliquoties apud Ciceronem reperies *res et veritas*, ita nunc dixit *veritas et natura*, i. e. naturae veritas. Aliquanto post, § 65, idem dicit uno *naturae* vocabulo contentus.

In principio huius loci expressi *istuc*, quod Ernestus ediderat ex Cod. Guelph., quum pridem coniecisset *his dotibus.* Hoc autem ipsum nollem ab Halmio susceptum esset, qui frustra suspicatur latere id in plerorumque Codd. vitiosa lectione *his tot.* Scilicet non temere Ciceroni tribuendum est, quod ipsius consuetudo repudiat. *Naturae dotes*, i. e. bona aut dona quae quis a natura habet, numquam appellavit Cicero,

neque *ingenii dotes* aut *animi*. Ovidio libuit postea audaciori hac metaphora uti, et aliquanto post Plinius eam usurpavit Epist. I. 24. 5. II. 17. 29. III. 3. 4; itaque in Latinitatem ea forma loquendi paulatim recepta mansit. Semel tantum, sed alio modo, *dotis* vocabulo in figurata oratione usus est Cicero, Orat. I. § 234, ubi dicit Crassum *verborum dote locupletasse et ornasse* ius civile, cuius *artem* Scaevola teneret *indotatam et incomptam*. Sed in *verborum dote* genitivus epexegeticus est, ut sit dos, quae verbis i. e. dicendi facultate constat: contra *naturae dotes* intelligantur necesse est, quas natura tribuat, pro quo Cicero usurpare solet *dona naturae*, ut *dona fortunae*, aut, sicut paulo post, *bona a natura* esse dicuntur. Quapropter praestat (quod Halmio quoque in Addendis probari video) istud *tot*, ortum quippe e vitioso initio sequentis vocabuli, abiicere, et tenere *accessit his doctrina* —. Quod Kayserus excogitaverat, *accessit a Stoicis*, abiiciet, spero, ipse, si reputaverit *Stoicorum* nomen, utpote inauditum in iudicio, primum in seq. demum § appellari.

Catonis propria esse dicit, divina et egregia bona, quae a natura haberet: tum addit, § 61: *quae nonnumquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, verum a magistro.* Quid est illud *requirere* ea, quae a magistro habebat Cato? et quare *nonnumquam?* Nihil me in illis offenderet, si probari posset, quod Ernesto videbatur, *requirere* idem esse quod *reprehendere:* in Planciana contra § 62. *reprehendere* poni videtur pro *requirere.*

Nescio quid aliis placeat: equidem non utor additamento quo haec augentur in § 61: *nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt.* Abiiciantur haec duo postrema, quemadmodum simili additamento liberare me memini (*putaverunt*) locum Nat. Deor. I. § 2. Diversum est hoc quum dicitur § 63, *nostri autem illi a Platone et Aristotele — aiunt, apud sapientem valere aliquando gratiam:* nam *aiunt* i. q. affirmant. Sed, quum perspicuum sit h. l. nota illa Stoicorum paradoxa indicari, excludatur hinc *fugitivorum* mentio alienissima ab hac disputatione: non dubito quin *servos* scripserit Cicero: conf. Parad. V.

In fine eiusdem § haec dicuntur: *quod atrociter in Senatu*

dixisti aut non dixisses aut seposuisses aut mitiorem in partem interpretarere. Misere haec turbata esse arguit varietas lectionis: itaque viri docti emendare conati sunt. Postremo accessit Kayserus, qui hoc excogitabat, ut pro *aut seposuisses* legeretur *aut si pronuntiasses* vel *professus esses*, tum Halmius, qui *aut si proposuisses* commendat. Neutra ratione tollitur id, quod vitiosum esse in hac enuntiatione existimo, ut tria distinguantur, quum illud *aut non dixisses*, unum tantum sibi opponi postularet; neque hoc ferendum, ut post *dixisses*, in altero membro, mutato tempore, dicatur *interpretarere.* Equidem suspicor, quod saepe factum, hoc quoque loco accidisse, ut eiusdem vocabuli iteratione neglecta truncata sit oratio et pessumdata sententia. Perspicuum demum erit, opinor, hoc: *aut non dixisses, aut si dixisses potuissemus mitiorem in partem interpretari.*

In § 65. non fortasse, ut Bootio videbatur, sed certissime legere praestat *nihil gratiae concesseris*, quod in eadem figura sequitur *resistito.* — Tum in § 67. praestabit *quod id defendam*, prae eo quod editur *quod idem defendam.*

Quum demonstrasset Scto de ambitu nihil decerni contra Murenam, sed incertum relinqui factum sit nec ne, addit § 68: *quare doce a L. Murena illa esse commissa: tum egomet tibi contra legem commissa esse concedam.» Multi obviam prodierunt de provincia decedenti consulatum petenti." Solet fieri. Eccui autem non proditur revertenti?* Cato, si istud obiecit, inepto illo additamento abstinuit, *consulatum petenti*, quae verba sine mora expungenda sunt, idque tanto magis, quod paulo post a Cicerone respondetur *tali viro advenienti, candidato consulari*, quod de industria ibi additur. Nondum purgatus locus est. Nam ista *Eccui autem* — ipsa inchoant responsum, ipsaque coni. *autem* nullo modo fert ut praecedat *solet fieri*, quo praesertim prorsus idem significatur: itaque illud tollatur. Postremo quis admonitus feret illud *revertenti?* quod verbum, ut subst. *reversio*, non attinet demonstrare in quam sententiam usurpari et possit et soleat, numquam, certo scio, de eo qui de provincia *decedat.* Interpolatum est.

Quum refutat crimen illud, Murenae obiectum, multos obviam prodiisse de provincia decedenti, omniaque ista de more

et consuetudine fieri demonstrat, sic concludit § 69: *hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam non modo dignitati ullius umquam sed ne voluntati quidem defuisse.* In postremis verbis recte intelligimus significari, fieri id semper solere, quod eius, qui decederet, *dignitas* postularet, idque ipsum valere ad illustrandam eius *dignitatem.* cf. Planc. § 21. Similem interpretationem *voluntati* conciliare non licebit, etiamsi (quod vix probandum) sumamus eum qui revertatur *velle* solitum esse hanc frequentiam. Sed sicuti haec satisfaciebat eius *dignitati*, ita si hanc minus curaret, esse poterat *voluptati*, tantum ut ea delectaretur: atque sic istud corrigendum esse arbitror. Ita *dignitas* et *voluptas* distinguuntur supra § 40. init., quemadmodum *praesidium* et *voluptas*, Planc. § 82.

Nondum expeditum est hoc, quod in § 71. editur: *si nihil erit praeter eorum suffragium, tenue est: si ut suffragantur, nihil valent gratia. Ipsi denique* cet. In his recte explicat Bootius, aliud esse *suffragium tribuere*, aliud *suffragari.* Sed non accipio eius correctionem, ut legatur *ipsi enim:* multoque melius (in quod ipse incideram) Kayserus sic distinguit *valent gratia ipsi. Denique —.* Manent tamen illa inexplicabilia, *si ut suffragantur.* Legas mecum, *sine ut suffragentur, si nihil valent gratia ipsi.*

Si qui probant, quod e § 40, Bootio quoque commendante p. 351, scholion eiicitur, non dubitabunt mecum simile scholion tollere e § 71, abiectis verbis *quae est de numero sectatorum.* Sed simile emblema tollendum e Planc. § 36, *legis Liciniae [quae est de sodaliciis.]*

Nulla varietas lectionis commemoratur in his, § 73: *haec omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Servi, coniecta sunt.* Nondum assequi mihi licuit, quid sit *crimina sectatorum coniicere in Servii diligentiam.* Quid in aliquo libro legerit Camerarius, nescio: sed hanc eius reperio prudentem interpretationem »hoc videtur dicere, crimina a multitudine collecta a »Servio, nimia quadam diligentia et immodico accusandi stu»dio." Mihi videtur gravius quid Servio exprobrare voluisse Orator, et locum melius intelligerem, si scriptum esset — *crimina e multitudine tua nimia diligentia, Servi, confinxit,*

i. e. quod multi istic prodiissent, quam *multitudinem* appellat supra § 68.

Facile erat, § 77, *quid posteaquam es designatus*, ex ipsa var. lect., quum alii *quid*, alii *quod* exhibeant, conficere id, quod ipsa ratio suadere potuerat, legendum esse, *quid quod posteaquam* —. Sed in iisdem pronominibus erratur, quum § 81. e libris editur: *atque ad haec mala, iudices, quid accedat aliud, non videtis?* Imo, *quod aliud* sc. malum.

Hoc quoque mirari soleo, tam patienter viros doctos tulisse haec in eadem § 77: *quare nec plebi Romanae eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conviviorum, quae omnia maiores nostri comparaverunt.* Res longe diversae *comparantur*, et absurdum est, si de maioribus scilicet dicitur, eos *ludos et convivia comparasse.* Corrigendum: *comprobaverunt.*

Ex emendationibus, quibus Madvigius unum alterumque locum Murenianae laborantem curare operam dedit, facillima, credo, videbitur ea, qua verba haec, in § 83. quae edebantur, correxit (ad Fin. p. 224; quamquam Klotzius eam correctionem praeceperat:) *est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriae natus es, videre quid agatur*, ita, ut abiiceret prius *non*, et quod propter similitudinem sequ. voc. aliud excidisse putabat, ut coniicio, locum sic expleret, *qui mihi non tibi, sed patriae natus esse videris, videre quid agatur.* Primum deserendum est perversum doctissimorum etiam virorum institutum, qui eiusmodi dictorum auctoritatem a Platone, aut alio quocumque repetunt: satis, nisi fallor, ingenio ipse movebatur Cicero ut talia excogitaret, et apte enuntiaret; id quod Zumptii quoque causa dicendum est, qui, in novissima editione Murenianae, ad hunc locum in eodem versatur errore, nec obliviscor Schaeferi, qui, ante multos annos, in Apparatu Crit. ad Demosthenem Vol. I. p. 755. salutarem mihi castigationem adhibuit, quum in idem vitium incidissem. Sed illa correctio si probatur, aliquanto minus quam decebat Orator diceret, quoniam nihil aliud ex illis verbis oritur nisi hoc »equidem puto te non tibi, sed patriae natum esse." Non ita solet Cicero talia iudicia attenuare. De Pompeio, Brut. § 239, *vir ad omnia summa natus:* de Metello, Cael. § 59, *qui se natum*

huic imperio putavit. Equidem crediderim ista *non mihi* ex errore librarii remansisse, qui, ut fit, non deletis illis, statim veram lectionem subiecerit, *non tibi.* Et post tot luculenta iudicii sui testimonia quae Cicero tribuit egregiis Catonis virtutibus, recte nunc mihi dixisse videtur haec: *M. Cato, qui non tibi, sed patriae natus es*, non item, si ita *sibi videri* dixisset. Catonis esse dicit retinere consulem Murenam, § 83: quibus haec subiunguntur: *quamquam huiusce rei potestas omnis in vobis sita est, iudices: totam rem publicam vos in hac causa tenetis, vos gubernatis.* Ex ipsa huius loci distinctione apparet editorem non agnovisse argumentationem quae istic contineatur: et, quum per se illud *quamquam*, in illa serie sententiarum, alienissimum sit, facile corrigemus, *quumque huiusce rei potestas omnis in vobis sita sit, totam remp.* cet. Simile quid dixerat § 2: tum *tenetis* mutandum in *sustinetis*, quod in ea re solemne est.

Non aggrediar locum lacunosum § 85. coniecturis explere. Sed in ipso initio particula mihi excidisse videtur: *Sed quid tandem fiet, si haec elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur, redundarint? Unus erit consul —.* Immo, *si unus erit consul.*

Minus eleganter iunguntur haec § 87. *sit apud vos modestiae locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori.* Qui destinatus erat habitus huic sententiae, eum recuperabit si legemus *demisso animo.* Sed initio quoque huius § vitium tollendum est, quo oratio deturpatur. Verba haec sunt: *nolite — iudices, hac eum re, qua se honestiorem fore putavit, etiam ceteris ante partis honestatibus — privare.* Nihili est *hac re*, neque id quod voluit Cicero, illo substantivo designare potuit; quare coniectura quoque Orellii, *hac eum cum re*, improbanda est. Illud *re* remansit ex eo vocabulo, quod restituendum est, scripsitque Cicero, *hoc eum cum honore, quo se —*: et conf. Sull. § 90, *quum huic omnia cum honore detracta sint.*

(*Continuabitur*). I. Bake.

ΑΤΑΚΤΑ.

(*Continuantur ex* IX. *pag.* 242).

§ 24.

In paucis, qui prudenter et eleganter Tullianam orationem interpretantur, Sauppius est numerandus, cuius vidi coniecturas Tullianas (editas cum Indice Scholarum in Academia Georgia Augusta, a. 1857.) e quibus strictim mihi in schedula notavi, quae per otium considerare operae pretium videbatur, tum ea, in quibus a me dissentiret, tum nova quaedam praeclare inventa.

Igitur is non probari sibi dicit, quod in Oratore § 27. tollebam voc. *iocatur*, et *iocos* Demostheni vindicat auctoritate ipsius Ciceronis, qui ibid. § 90. dixerit Demosthene *sibi nihil videri urbanius, sed non tam dicacem fuisse quam facetum;* tum Quintiliani VI. 3. 2, (qui tamen tradit, plerosque credere eius rei facultatem Demostheni defuisse): postremo Longini π. ὕ. XXXIV. 3: sed hic, postquam dixisset Demosthenem istorum omnium *κατὰ τὸ πλέον ἄμοιρον* esse, haec addit: *ἔνθα μέντοι γέλοιος εἶναι βιάζεται καὶ ἀϛεῖος οὐ γέλωτα κινεῖ μᾶλλον ἢ καταγελᾶται· ὅταν δὲ ἐγγίζειν θέλῃ τῷ ἐπίχαρις εἶναι, τότε πλέον ἀφίϛαται.* Facile concederem Sauppio, si mihi demonstraret in iis, quae isto loco e Demosthene memorantur, *iocum* contineri, qui solet ludi, et hilaritatis et ironiae affinis esse, nec potius indignationem Oratoris, qui Aeschinis odiosas et prope scurriles criminationes repellat.

Sed difficilius est Sauppio assentiri, quum ibid. § 50. exci-

disse nonnulla putat, eaque de suo supplet. Dixerat modo ante Cicero § 43. *tria videnda esse oratori, quid dicat, et quo quidque loco, et quo modo:* eorumque primum illud (quod erat inventionis) explicat dein, usque ad § 49. Statim subiiciuntur haec: *Iam vero ea, quae invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. Vestibula nimirum honesta aditusque ad causam faciat illustres: quumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit excludetque* (correxi *eludetque*) *contraria; de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.* Sauppius igitur in his requirit praeceptum de narratione, tum de argumentationis priori parte, et postremo de peroratione. Hinc conficio referre eum illam *collocationem* ad distributionem cuiusque orationis in quinque sexve partes, qualem ex rhetorum disciplina sic exponit Antonius Orat. II. § 80: *iubent enim exordiri ita, ut eum qui audiat benevolum nobis faciamus —: deinde rem narrare —: post autem dividere causam, aut proponere, nostra confirmare argumentis —, deinde contraria refutare: tum autem — perorationem collocant:* et ipse quid in quaque harum partium maxime attendendum sit, uberius explicat, rhetorum exilia praecepta corrigens, ibid. § 315—333. Sed nihil horum quidquam commune habere cum altera distributione ipsius artis, perspicuum est inde, quod ante illam quinquepartitam orationis distributionem, hanc quoque commemorat § 79: *denique quinque faciunt* (rhetores) *quasi membra eloquentiae, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriae mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare:* quorum tria priora ea ipsa sunt, de quibus nunc in Oratore breviter explicat Cicero. Igitur illud *secundum de tribus* nihil aliud est nisi quod Catulus ab Antonio postulabat, ibid. § 179. fin., *qui ordo tibi placeat et quae dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles:* cui Antonius satisfacit demum § 291—294, quo loco eadem continentur, quae in Oratore, sed pluribus verbis.

Quid igitur est quod Sauppium ad illam coniecturam movere potuerit? Suspicor eum *exordii* significationem agnovisse in his verbis: *vestibula honesta aditusque ad causam*, et *animos prima aggressione occupare:* itaque desiderasse ea, quibus

significarentur quae contrariorum refutationem praecedere oporteret. Sed illa *prima aggressio* ad causam multum abest ut de orationis exordio intelligenda sit: et, quemadmodùm Antonius ibid. § 291. dicit, *quum ad causam sum aggressus*, ita h. l. *causa* est ipsa res de qua agitur in iudicio, ipsa controversia, omnino causa quae probanda ac demonstranda argumentis est: tum *vestibula et aditus ad causam* sunt ea, quae in eo quoque *quod proposueris atque agas*, *permovendorum animorum causa*, *saepe utilia* esse dicit ibid. § 311.

Huc accedit, quod alteram illam distributionem, cuius disertam significationem requirit Sauppius, de industria e rhetorum schola proponit Cicero in Oratore demum § 122. Sunt autem haec cuncta eiusmodi, ut, si modo bene eruditissimi viri disputationem intellexerim, necessario ab eo dissentiam.

In eodem Oratore § 47. hic locus a Sauppio corrigitur. *Facile igitur hic noster* (*non enim declamatorem* (l. clamatorem) *aliquem de ludo aut rabulam de foro*, *sed doctissimum et perfectissimum quaerimus*) *quoniam loci certi traduntur*, *percurret omnes*, *utetur aptis*, *generatim dicet.* Haec igitur sic mutanda censet vir eruditissimus: *faciet igitur hic noster* — *ut*, *quoniam loci certi traduntur*, *percurrat omnes*, *utatur aptis*, *generatim dicat.* In primis sane Latinum est et tritum in Cicerone, sive ea periphrasis, sive macrologia appellatur, quum *facio ut* ponitur, pro simplici verbo, quod ab *ut* suspensum additur: nec tamen infinite is loquendi modus usurpatur, cuius, ut mihi videtur, et ratio certa est et finibus circumscripta consuetudo. Omnibus exemplis exploratis hoc conficere mihi videor, non nisi in singularibus factis illam syntaxin usurpari, non item in generali praecepto, quo perpetuum quoddam agendi institutum significaretur. Non excitabo exempla quae prostant in grammaticorum libris, veluti apud Zumptium § 619: sed alia addam. Divin. I. § 7: *faciendum videtur*, *ut diligenter* — *argumenta cum argumentis comparemus*: quibus significat id, quod nunc statim suscepturus et perfecturus erat: et eiusdem generis est Legg. II. § 14. *id mihi credo esse faciendum*, *ut* — *de eius legis laude dicam.* ad Div. III. 8. § 1: *faciendum mihi putavi*, *ut tuis literis brevi responderem.* Fin. II. § 35, *fecisset* (i. e. interprete Madvigio, *debuit fa-*

cere) idem ut voluptatem illam in prima commendatione poneret, in quo agitur de eo, quod semel initio statuendum erat. Nec dissimile hoc est eiusdem formae, quum dicitur Legg. III. § 13: *reddes igitur nobis — ut disputes quibus de causis maxime placeat illa descriptio*, id cui statim satisfit: sed perperam hoc intelligebatur a Goerenzio, qui interpretatur *ita ut*. Et hoc quidem valet in Off. I. § 1: *ut ipse ad meam utilitatem semper cum Graecis Latina coniunxi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendum, ut par sis in utriusque orationis facultate*. Quid enim Cicero faciendum praecipit filio? Non *ut par esset in utriusque orationis facultate*, ridiculum sane praeceptum, sed ut idem faceret quod ipse fecisset, cuius operae, inquit, hic eventus exspectari potest, *ut par sis* cet. Hinc diversum est quod dicitur Off. III. § 6. *tantum fac ut efficias ut —*. Tenemus igitur hoc, quod non metuo ne quis contrario exemplo convellat, ita usurpari illam periphrasin, si de singulari facto sermo sit, et valere hoc in quocumque tempore dicatur, *feci, facio* an *faciam*. In hanc rationem non cadere id, quod nunc a perfecto oratore postulat Cicero, satis manifestum est. Operae pretium est periculum facere in uno alteroque praecepto, si cui forte dubium videatur. In § 70. legimus: *nam et iudicabit quod cuique opus sit, et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere*. Licebitne haec ita enunciare? *et faciet ut iudicet —, et ut possit dicere*. Stolidum quid evaderet. Aut quod est § 48, *iudicium igitur adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet*, mutari posse arbitramur sic, *faciet igitur ut iudicium adhibeat, et expendat?* Non credo Sauppium talia probaturum esse. Sed hac opportunitate utar ut in Zumptio, ceteroquin prudentis iudicii viro, festinationem notem, per quam accidit ei ut pravo exemplo uteretur. Nam in eadem § 619. Grammaticae Latinae extremum excitat hoc e Catilin. III. § 7: *negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem*. Etenim, etiamsi nihil aliud in istis offenderet quod a terso loquendi genere Ciceroniano discederet, incredibilis propemodum abusus cernitur in his, quum dicitur *faciam ut non faciam*, quum et ratio iubeat et perpetua consuetudo hoc

unum confirmet, ut ista loquendi forma non nisi in aienti et positiva enuntiatione ponatur.

Neque hoc unum est quod Sauppii coniecturae opponamus. Contendo enim, si ita, ut ipse commendat, legeretur, inepte usurpatam esse coni. *igitur.* Quid enim praecedit? Aristotelem locos, quasi argumentorum notas tradidisse: inde autem non consequebatur quid facere oporterét *hunc nostrum:* recte, contra, § 44, quum dixisset *invenire et iudicare magna esse*, subiicit, *noverit igitur hic quidem orator* —: nam eius praecepti ratio in illorum magnitudine quaerenda erat. Nunc autem, propterea quod traditi essent ab Aristotele illi loci, iure addit *facile igitur — quoniam loci certi traduntur, percurret omnes.*

Alia in eodem Oratore, si quid iudicare possum, egregie animadvertit Sauppius. Verbi causa in § 4. delenda esse verba *aut natura sua:* tum iure tollenda censet haec in § 25, *Graeci autem multo minus:* neutri enim, neque Rhodii, neque Athenienses, a Graecis distinguendi erant. Pulchre quoque demonstrat § 64. corrigendum esse, *quum tristis Calchas esset, tristior Ulixes, maereret Menelaus.* Contra, non protinus accedo ad hanc eius opinionem, in § 68, ubi Orellius edidit, *Ego autem, etiamsi quorumdam grandis et ornata vox est poëtarum, tamen in ea quum licentiam statuo maiorem esse quam in nobis faciendorum iungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluntati vocibus magis quam rebus inserviunt.* Aldinum *voluptati* prae *voluntati* probaverat Ernestus, coll. § 159, *voluptati autem aurium morigerari debet oratio.* Et sane in hoc argumento melius dicuntur poëtae inservire aliorum *voluptati* quam *voluntati:* quum in primis § 197. sit *delectationis aucupium*, et § 203. *aurium voluptas* appelletur, eademque *voluptas* commemoretur § 162. Sed prorsus me ignorare fateor, quid in eo intelligi possit quod Sauppius commendat, *nonnullorum voluntate.* Sed aliud manet corrigendum in eodem loco, quod ne Lambinus quidem vidit, quum corrigebat *auditorum*, pro *nonnullorum*, qui tamen recte videtur intellexisse absurdum esse, si poëtae dicantur *nonnullorum* tantum *voluptati inservire.* Sed in eius loci syntaxi abesse non potest subiectum verbi *inserviunt:* neque hoc negligendum

est, id quod cum quadam reprehensione coniunctum est, non credibile esse ut de omnibus poëtis dixerit Cicero. Igitur refingendum censeo vitiosum illud *nonnullorum* sic, ut legatur *nonnulli aurium voluptati, et vocibus;* ipsum *nonnulli* continet quamdam reprehensionem: tum inserui copulam, primum quod *inservire* absolute dici solet, nec adsciscit ablativum modi, praetereaque quod aurium voluptati non facile dicatur quis inservire *rebus*, si ablativus in illa syntaxi probaretur. Utile est cum his conferre § 162. ubi dicitur, *quia rerum verborumque iudicium prudentiae est, vocum autem et numerorum aures sunt iudices* cet., et § 163, *duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus: — verba* (oratori) *legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poëtae exquisita ad sonum —:* tum, *servire numeris*, quod § 176. dicitur, et § 182. *servire gravitati vocum aut suavitati.*

Tantum de Oratore. Sed quoniam in hoc scribendi et commentandi instituto nulla ordinis lege adstringimur, alia quoque ex Sauppii disputatione deligamus, de quibus nostram opinionem explicemus. Veluti Tusc. V. § 7, ubi editur: *itaque et illos septem, qui a Graecis σοφοὶ, sapientes a nostris et habebantur et nominabantur, et multis ante saeculis Lycurgum, — etiam heroicis aetatibus Ulixem et Nestorem accepimus et fuisse et habitos esse sapientes.* Non consulto a me praeteritus est hic locus, quum in IV°. volumine Scholicorum Hypomnematum Tusculanas percurrebam, sed fugit me, tantoque magis laudo Sauppium, qui viderit verba haec, *qui a Graecis — nominabantur*, tollenda esse, quibus servatis oritur hoc, ut dixerit, *illos qui sapientes habebantur, habitos esse sapientes*, satis ridiculum. Sed praeterea putida est h. l. illa σοφῶν appellatio; multo etiam minus ferendum hoc, ut illi dicantur *sapientes* habiti et nominati esse *a nostris*, i. e. a Romanis, qui illam famam plane ignoraverunt. Igitur proprie magis hoc dicitur Orat. III. § 137, *septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes et haberentur et vocarentur:* tum solet *septem illos* appellare Cicero, nihil adiiciens, ut Fin. II. § 7, et *qui septem appellantur*, Amicit. § 7.

De loco Offic. I. § 74. plane assentior, verba *et cupidi bellorum gerendorum* esse delenda, in quibus alii iam haese-

rant. Minus placet, quod ibid. § 119. molitur. Verba haec sunt: *nam quod Herculem Prodicium dicunt, ut est apud Xenophontem, quum primum pubesceret — exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, quum duas cerneret vias, — utram ingredi melius esset,* cet., quorum initium, reliquis abiectis, sic constituere commendat Sauppius: *nam quod Herculem est apud Xenophontem* cet. Dura sane et vix excusanda verborum compositio. Equidem quum animadverto Ciceronem diligenter interpretari ipsum initium loci celebrati e Xenophontis Memor. II. 1. § 21. (quem adscribere nunc non attinet), sic corrigendum censeo: *nam quod Herculem Prodicus dicit* cet. Illud *dicunt* propterea ferendum non est, quod ea non popularis fama erat de Hercule, sed a Prodici ingenio profecta: neque est apud Xenophontem homines ista dicere de Hercule Prodicio, sed Πρόδικος φησί. Ut alia multa Beieri, ita hoc quoque explodatur, quum *dicunt* interpretatur quasi idem esset, quod *obiiciunt.*

Restant alia, de quibus sententiam pronunciavit Sauppius. Sic in Bruto § 191. quum in Codd. esset, *Plato enim mihi unus instar est omnium me illum*, dudum correctum, ut ederetur *omnium millium*, Iahnius eiecerat illud *omnium*, Sauppius, motus exemplo loci Att. II. 5. § 1. corrigit, *instar est centum millium.* Sed quum ipse excitaverit proverbiale εἷς ἐμοὶ μύριοι, quidni corrigebat *decem millium?* — Quod autem probat Iahnii correctionem in his, Orat. § 80, ubi edebatur, *in alienis aut tralatum aut factum aliunde ut mutuo aut factum ab ipso aut novum aut priscum et inusitatum*, ut abiiciantur verba *aut factum aliunde ut mutuo*, et *aut novum*, quae in ipso Cod. Laudensi per errorem addita fuisse iudicat Sauppius, nolo repugnare: sed mea ratio commendari mihi videtur compositionis quadam concinnitate, ut, quum extremum duobus verbis dicatur (*priscum et inusitatum*), idem necessario probandum sit in duobus praecedentibus.

Neque omittamus locum ex Offic. II. § 32, qui sic editur: *ac primum, de illis tribus quae ante dixi, benevolentiae praecepta videamus, quae quidem beneficiis capitur maxime, secundo autem loco benefica voluntate benevolentia movetur, etiam si res forte non suppetit, vehementer autem amor multitudinis*

commovetur ipsa fama et opinione liberalitatis cet. Sauppio videtur, id quod dicitur *benefica voluntate benevolentiam moveri*, idem esse quod subiicitur, *amorem fama et opinione liberalitatis moveri:* tum, *benefica voluntas* quod dicitur, suspicionem ei movet: postremo existimat, parum apte dici, *benevolentiam capi*, mox eandem *moveri.* Ex his primam offensionem remissurum eum esse spero, si reputaverit *famam* illam et *opinionem beneficentiae* eorum esse, qui vere benefici sint, quibusque igitur ad eam rem *res suppetat;* contra, in iis, quibus *res non suppetit*, non nisi *voluntatem* agnosci posse, quam ideo distinguit Cicero ab ipsis *beneficiis*, quae primum posuerat. Beierum credo hoc intellexisse, qui apposuerit locum Xenophontis Cyrop. I. 6. 24. Quod ad *beneficam voluntatem* attinet, nullo modo defendi posse puto, si quidem *beneficus* non nisi is dicitur, qui vere beneficium confert, aut solet conferre, non is, qui *vult* tantum, quum res non suppetit. Requiritur *bene faciendi voluntas.* Nonne tamen hoc offendit, quod iteratur substantivum, diciturque *quae* (*benevolentia*) *capitur maxime* et *secundo loco* — *benevolentia movetur?* Non puto, et suspicor Ciceronem de industria hunc verborum delectum fecisse, ut *benefaciendi voluntati* argute responderet simile, sed diversae significationis compositum, *benevolentia.* Quodam modo ista coniunguntur Att. VI. 7. § 2. *sed plane volo his magistratibus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus.* Denique quam rationem corrigendi commendat Sauppius, ea tum pessumdat sanam sententiam, tum adversatur scriptoris consuetudini. Etenim, quod ad sententiam attinet, efficit ut, *quum res non suppetat* (ad benefaciendum) *amor multitudinis commoveatur ipsa fama beneficentiae:* quae tamen *fama* quo modo exsistere potest, nisi e multis beneficiis in alios collatis, unde constaret *rem suppetere?*

De forma sententiae illud non est negligendum, quod, *secundo loco* quum aliquid ponitur, id longe plerumque aliquanto minoris aestimari apparet; cuius rationis haec exempla praesto sunt: Planc. § 50. *equidem primum ut honore dignus essem laboravi; secundo, ut existimarer; tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos.* ad Div. I. 6: *me in summo dolore — maxime scilicet consolatur spes, quod —: facile se-*

cundo loco me consolatur recordatio —. Philipp. VII. § 31 fin., *huius industriam maxime quidem vellem ut imitarentur ii, quos oportebat: secundo autem loco, ne alterius labori inviderent.* Sic apparere credo, *secundo loco vehementer* iungi nullo modo posse, minus etiam si verbis interpositis (*etiamsi res forte non suppetit*) distrahuntur: tum istius adverbii (*vehementer*) ea vis est, si insigne quid et excellens significatur, ut inchoare soleat sententiam, nec in mediam partem inculcetur.

Male habet Sauppium locus Bruti § 276, ubi de Calidii genere dicendi haec dicuntur: *non erat ulla vis atque contentio: sive consilio, — sive quod natura non esset ita factus, sive quod non consuesset, sive quod non posset:* censetque vir doctissimus verba postrema (*sive quod non posset*) collocanda esse ante illa, *sive quod natura non esset ita factus.* Mihi tamen Orellius recte interpretari videtur istud *posse*, ita ut ad vires corporis referat. Et pertinet huc id, quod Antonius in futuro oratore postulabat, Orat. II. § 85. Praeterea in illą quadripartita excusatione postremum locum tribui decebat huic ipsi, quod vires et latera deficerent, siquidem in compluribus aliis oratoribus ea, quae actionis sunt, postremo commemorare solet. Alia excusatione tum Isocrates, tum Quintus Cicero utebatur, ut est Orat. II. § 10.

Non dubito quin Sauppius, qua est eruditione et iudicandi facultate, ea, quae indicavi, aliquanto melius expositurus fuisset, si maius otium nactus esset. Rursus contigit ei, quod mihi deesse neque ipse diffiteor, et fieri potest ut multi mihi crimini esse putent, ut cognita habeat et in promtu quae novissime viri docti ad librorum Tullianorum interpretationem contulerunt. De his ego si tacere soleo, intelligitur, spero, multum abesse ut ea contemnam, sed satis grave mihi incommodum esse quod a me ignorantur, itaque fieri nonnumquam ut tamquam meum proponam, quod alii iam occupaverint, aut iis caream praesidiis quibus in hoc interpretandi negotio lubentissime uterer.

I. Bake.